

NINA NIJSTEN

MEI 2007

UNIVERSITEIT ANTWERPEN

FACULTEIT POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN

VAO-VROUWENSTUDIES 2006-2007

PROMOTOR: PROF. DR. KAREN CELIS

EINDWERK VOORGELEGD MET HET OOG OP HET BEHALEN VAN DE
GRAAD VAN GEDIPLOMEERDE IN DE AANVULLENDE/GESPECIALISEERDE
STUDIE VROUWENSTUDIES.

HIER EN NU !

**Hedendaags anarcha-feminisme
en niet-hiërarchisch organiseren**

Nina Nijsten

Mei 2007

Universiteit Antwerpen

Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen

VAO-Vrouwenstudies 2006-2007

Promotor: prof. dr. Karen Celis

WOORD VOORAF

Ik wil eerst en vooral de anarcha-feministen bedanken die mijn vragenlijst hebben beantwoord: Weia, Emma, Louise, Suncana, sapitoverde, Petra, Goska, Erika, Isy en Marianne. De meesten van hen hebben drukke levens, maar ze hebben toch de tijd genomen om me te helpen met mijn onderzoek. Sommigen onder hen zijn zelfs enthousiast op zoek gegaan naar meer anarcha-feministen die bereid konden zijn om geïnterviewd te worden. Ook informele gesprekken hielpen me verder op weg. Ik herinner me vooral een discussie op een namiddag met Ayla die, hoewel ze misschien chaotisch verliep, toch heel wat inzichten gaf. Daarnaast wil ik Ayla ook bedanken voor de vertalingen uit het Spaans van een van de geïnterviewden. Van andere anarcha-feministen ontving ik aanmoedigende e-mails, sommigen (Rooszwart en Daniëlle Sales) stuurden me zelfs literatuurlijstjes op. Verder bedankt voor het nalezen van mijn scriptie in wording, Inger en Jessie.

Natuurlijk wil ik ook mijn promotor professor dr. Karen Celis bedanken om mij goed op weg te helpen, tips te geven voor inleidende politicologische literatuur en mijn scriptie te begeleiden en na te lezen. Ook de opleiding Vrouwenstudies wil ik bedanken voor het doceren van algemene feministische theorie. Ik ben blij en dankbaar dat ik, nu de studierichting helaas wordt afgeschaft, toch mijn opleiding zal kunnen afmaken. Ik heb er veel geleerd.

Tot slot nog dank voor het verstrekken van informatie, inspiratie en contacten: documentatiecentrum ROSA, het digitaal archief Anarchy Is Order, de Infotheek in Gent, de Alternatieve Boekenbeurs in Gent, In De Ban Van Het Subversieve Boek in Brussel, de Ladyfests en andere gelijkaardige feministische festivals die ik de afgelopen jaren heb bezocht, de mailinglists Mujeres Libres en Riot Grrrl Europe, het Riot Grrrl International messageboard en alle anarcha-feministen wereldwijd.

INHOUDSOPGAVE :

WOORD VOORAF	4
INHOUDSOPGAVE	5
INLEIDING	6
Methodologie	8
1. Wat is anarcha-feminisme?	
1.1. Definitie	
1.1.1. Wat is anarchisme?	10
1.1.2. Wat is feminisme?	12
1.1.3. Gelijkenissen tussen feminisme en anarchisme	15
1.2. Waarom anarchistisch feminisme? Kritiek op feminisme	
1.2.1. Kapitalisme, institutionalisering en liberaal feminisme	19
1.2.2. De staat: een bondgenoot of de vijand?	20
1.3. Waarom feministisch anarchisme? Kritiek op anarchisme	
1.3.1. anarchisme	24
1.3.2. machosfeer, macht, seksisme en geweld	25
1.3.3. vrouwenkwesties als tweederangsproblemen	28
1.3.4. hiërarchie en anarchisme	30
2. Anarcha-feminisme en niet-hierarchisch organiseren	
2.1. "Hiërarchie" in organisatietheorie	31
2.2. Hoe organiseren anarcha-feministen?	
2.2.1. wat is non-hiërarchie?	34
2.2.2. do-it-yourself!	35
2.2.3. alternatieve organisatiestructuren	39
2.2.4. netwerken en samenwerking	41
2.3. Waarom niet-hiërarchisch organiseren?	
2.3.1. kritiek op structuurloze collectieven	44
2.3.2. argumenten voor niet-hiërarchisch organiseren	47
2.3.3. doing-it-ourselves: women-only	51
BESLUIT	55
BIJLAGEN	
1. Vragenlijst	57
2. Biografieën van de geïnterviewde anarcha-feministen	58
3. Anarcha-feministische groepen en projecten	60
BIBLIOGRAFIE	62
AFBEELDINGEN	64

INLEIDING

Anarcha, anarcho, anarca, anarka... er zijn veel spellingsvarianties voor het woord anarcha-feminisme. Maar het komt op het zelfde neer. De inhoud en betekenis tellen immers, niet de schrijfwijze. En die inhoud en betekenis spreken mij enorm aan.

Ik heb gekozen voor dit onderwerp omdat ik al enkele jaren geïnteresseerd ben in anarcha-feminisme en anarchisme (mijn interesse in feminisme is nog ouder). Het leek mij interessant om na te gaan in hoeverre de ideeën van anarcha-feministen invloed hebben op hun manier van organiseren. Binnen de huidige feministische beweging is er een tendens merkbaar naar meer bureaucratische, hiërarchische organisatievormen (onder andere door de uitbouw van een gelijkheidsbeleid binnen de staat), vergeleken met de leiderloze collectieven uit de tweede feministische golf. Mijn motivatie om dit onderwerp te kiezen ligt ook in het opnieuw onder de aandacht willen brengen van niet-hiërarchische anarcha-feministische organisatievormen en wat die kunnen bijdragen aan de hele feministische beweging.

Anarcha-feministen zijn tegenwoordig weinig zichtbaar, tenzij je zelf in de beweging zit. Net zoals anarchisten in het algemeen schuwen ze de "mainstream" media en de pers is ook niet geïnteresseerd in hun verhaal. In de jaren zeventig en tachtig werden in feministische tijdschriften regelmatig artikels gewijd aan het anarcha-feminisme, maar nu lijkt het alsof er nog nauwelijks interesse voor bestaat. Of kunnen we momenteel niet meer spreken van een bloeiende anarcha-feministische beweging? Ik zal proberen in mijn scriptie het tegendeel te bewijzen. Daarom ook dat ik een inspirerende lijst van anarcha-feministische groepen en projecten in Europa heb samengesteld in de bijlagen.

Ik verkoos om niet (enkel) in historische termen over anarcha-feminisme te spreken of het leven en de ideeën van een bepaalde anarcha-feministe te bespreken, maar in de plaats de huidige situatie van de anarcha-feministische beweging in Europa te bekijken. Ook buiten Europa, bijvoorbeeld in Zuid- en Noord-Amerika, is zij overigens zeer levendig. Het is dus zeker niet uitsluitend een Europees of Westers "fenomeen". Maar ik besloot mij te beperken tot het onderzoeken en beschrijven van de beweging in Europa omdat ik hier meer anarcha-feministes persoonlijk ken en mij de situatie beter kan inbeelden. Er kunnen overeenkomsten zijn tussen de situatie van anarcha-feministen in Europa en andere continenten, maar ik durf niet te veralgemenen. Er bestaan binnen Europa trouwens ook veel variaties en verschillen waarvoor ik helaas niet voldoende ruimte heb om ze te vergelijken.

Zoals ik al schreef, is er tegenwoordig (vergeleken met enkele decennia geleden) zeer weinig aandacht voor anarcha-feminisme binnen de feministische beweging en theorie of daarbuiten. Het leeft vooral binnen het krakersmilieu en in de punksubcultuur. Toch is de theorie en de manier waarop deze in de praktijk wordt gebracht door anarcha-feministen ook vandaag nog steeds relevant. Anarcha-feministen pogen een tegengewicht te bieden voor de institutionalisering van een groot deel van de huidige feministische beweging, waar sommige vrouwen zich niet in thuis voelen. Ze hebben niet de illusie om meteen een massabeweging te worden (bestaan massabewegingen nog wel in dit postmoderne tijdperk?), maar proberen in het hier en nu

hun idealen in de praktijk te zetten en alternatieven te ontwikkelen in uiteenlopende projecten en organisaties. In deze initiatieven verbinden ze allerlei thema's en onderwerpen zoals menstruatie, gezondheidszorg, abortus, armoede, ecologie, cultuur, racisme, klassenstrijd, queer theorie, schoonheidsidealën, educatie, geweld tegen vrouwen, zelfverdediging en media. Dit diverse karakter van anarcha-feminisme is ook terug te vinden in de anarchistische beweging en is wat het vandaag de dag nog steeds relevant maakt (Heywood, 2000: 47). Dus net zoals de relevantie van feminisme tegenwoordig niet wordt bepaald door de aanwezigheid van een massabeweging (zoals in de tweede feministische golf), maar eerder van een nog steeds terechte kritiek op de huidige maatschappij, is dat ook het geval voor anarcha-feminisme.

"Since there is still patriarchy and different social classes etc. in society - yes, it's still relevant." (Louise, 2007: e-mail)

"It is relevant to me, and relevant in the sense that the problems and the society it seeks to confront are very present and real. There is not very much of a visible anarchafeminist movement today though. What I find is that within movements of discontent, whether anarchist, ecological or other political movement, or punk or other subcultures, you'll find women who are conscious of who they are, and have ideas of women's solidarity - this is where I'd locate anarcha-feminism today." (Isy, 2007: e-mail)

Kort samengevat wil ik in mijn scriptie nagaan wat anarcha-feminisme is, hoe en waarom anarcha-feministen zich op een niet-hiërarchische manier organiseren en hoe zij dus anarchisme en feminisme hier en nu in de praktijk brengen. In het eerste deel van mijn scriptie begin ik met de begrippen anarchisme, feminisme en anarcha-feminisme uit te leggen. Daarnaast zal ik de aandacht vestigen op de overeenkomsten tussen anarchisme en feminisme. Vervolgens komt de kritiek van anarcha-feministen op de huidige feministische beweging en op de anarchistische beweging aan bod. Deze kritieken hebben voornamelijk te maken met de manier van organiseren en het feit dat hiërarchische organisatiestructuren en omgangsvormen -hoewel soms ongewild- aanwezig zijn in de feministische en anarchistische beweging. In het tweede deel van mijn scriptie zal ik verder ingaan op de manier van organiseren van anarcha-feministen omdat dit een belangrijke rol speelt in het uitvoeren van hun idealen. Eerst zal ik de termen hiërarchie en non-hiërarchie definiëren en deze in verband brengen met organisatietheorie. Daarna zal ik uitleggen op welke manieren anarcha-feministen prefereren te organiseren en samen te werken. Hierbij is het "do-it-yourself-principe" cruciaal. Tenslotte zal ik de redenen geven waarom anarcha-feministen op een niet-hiërarchische manier organiseren en samenwerken. Daarbij zal ook de motivatie aan bod komen van sommige vrouwen om zich apart (enkel onder vrouwen) te organiseren.

Methodologie

Methodologisch heb ik voor mijn eindscriptie beroep gedaan op literatuur in verband met anarcha-feminisme en organiseren en op interviews via e-mail met anarcha-feministes die wonen in Europa. De literatuur die ik geraadpleegd heb, bestaat enerzijds uit theoretische teksten en anderzijds

uit teksten gebaseerd op persoonlijke ervaringen van anarcha-feministen in de praktijk (soms gemengd met theoretische argumenten).

Voor de interviews die ik via e-mail heb afgenomen, heb ik een vragenlijst opgesteld met open vragen (zowel in het Nederlands als in het Engels). Ik heb verschillende e-mails gestuurd naar anarcha-feministen die ik persoonlijk (goed of minder goed) ken, naar anarcha-feministische collectieven en redacties van magazines en naar de Mujeres Libres mailinglist¹. Daarop hebben in totaal tien anarcha-feministen gereageerd, allemaal vrouwen. Daarnaast heb ik nog een informeel interview of gesprek gedaan met een anarcha-feminist dat verderliep via e-mail.

Het was niet mijn bedoeling enkel naar de mening van vrouwelijke anarcha-feministen op zoek te gaan, maar de reden waarom ik enkel antwoorden van vrouwen heb gekregen, kan verklaard worden door het feit dat anarcha-feministische collectieven, redacties en mailinglists bijna uitsluitend door vrouwen bevolkt zijn. Het is dan ook niet eenvoudig om mannelijke of transgender/genderqueer² anarcha-feministen te vinden. Er zijn wel mannelijke anarchisten met sympathie voor feminisme en anarcha-feminisme, maar zelden zijn zij er actief mee bezig. Sommige anarcha-feministische groepen of projecten zijn bewust uitsluitend voor vrouwen (en transgenders), anderen laten wel mannen toe in hun activiteiten. Maar ook in deze laatste categorie van groepen is er een zeer lage vertegenwoordiging van mannen, waarschijnlijk door desinteresse, wat niet wil zeggen dat er geen anarcha-feministische mannen bestaan! Transgenders en genderqueers vormen een minderheid, maar lijken steeds meer aansluiting te vinden bij de anarcha-feministische beweging.

Alle geïnterviewden zijn relatief jong, het merendeel tussen de 20 en 30 jaar, wat ongeveer overeenkomt met de gemiddelde leeftijd van actieve anarcha-feministen en anarchisten vandaag de dag. Ze wonen verspreid over Europa: in het westen, oosten, noorden en zuiden. Dit omdat ik bewust groepen en personen heb gecontacteerd uit allerlei streken, maar ook omdat het anarcha-feminisme overall in Europa (of tenminste in de stedelijke gebieden) aanwezig en actief is.

Ten slotte kan ik door mijn eigen ervaringen in de anarchistische en anarcha-feministische beweging en de mensen die ik daar ontmoet en gesproken heb, de getuigenissen en literatuur toetsen en mij beter inleven in de situaties die hierin beschreven worden.

Vooraf de theoretische hoofdstukken en paragrafen waarin begrippen worden gedefinieerd, zijn gebaseerd op literatuurstudie. Ook de kritieken op de feministische en anarchistische beweging en de alternatieve manieren waarop anarcha-feministen verkiezen te organiseren zijn voor een groot deel uit de geraadpleegde literatuur gehaald, aangevuld met wat uit de interviews naar voren kwam. De paragrafen waarin meer naar de motivatie van anarcha-feministen om niet-hiërarchisch te organiseren en hun ervaringen ermee wordt gekeken, zijn hoofdzakelijk gebaseerd op de interviews.

1 Internationale anarcha-feministische mailinglist, genoemd naar Mujeres Libres, een anarchistische vrouwengroep die actief was tijdens de Spaanse revolutie (1936-1939). "Mujeres libres" is Spaans voor "vrije vrouwen". Zie bijlagen voor meer info over de mailinglist.

2 Met "genderqueer" bedoel ik hier een persoon die niet thuishoort of niet wil ingedeeld worden in de vakjes "vrouw" of "man".

1. Wat is anarcha-feminisme?

"Ooit, ooit, ooit gaat het lukken, wordt de wereld mooi en dan is ze door en door anarchistisch en feministisch, anarka dus." (Weia Reinboud, 2007: e-mail)

1.1. Definitie

1.1.1. Wat is anarchisme?

Anarchisme is streven naar anarchie. Het woord "anarchie" stamt van het oud-Grieks: "an archê", wat betekent "afwezigheid van gezag of van regering". Vaak wordt anarchie echter misbegrepen als synoniem voor wanorde, chaos en ordeloosheid, omdat veel mensen vrezen niet zonder gezag of regering te kunnen. Maar volgens anarchisten zijn het net uitingen van gezag zoals regeringen die voor wanorde en onrust zorgen (Guérin, 1976: 13). Politieke autoriteit, zeker in de vorm van de staat, zou zowel slecht als onnodig zijn. Slecht omdat het een bedreiging is voor de anarchistische principes van autonomie, vrijheid en gelijkheid en onnodig omdat anarchisten er vertrouwen in hebben dat mensen zonder dwang spontaan en harmonieus kunnen samenleven. Anarchisten zijn zeer optimistisch over de menselijke natuur. Regeringen daarentegen zouden deze sociale orde verstoren (Heywood, 2000: 45). Anarchisme is dus een denk- en handelwijze die zich afzet tegen elke vorm van dwang, gezag en overheersing.

Anarchisten³ zijn wel voor vrijheid, gelijkwaardigheid en vrijwillige wederzijdse samenwerking. Vrijheid en gelijkheid zijn concepten die ook terug te vinden zijn bij respectievelijk socialistisch collectivisme en liberaal individualisme. Bijgevolg kan anarchisme gezien worden als een intersectie van socialisme en liberalisme en dit komt tot uiting in zowel meer collectivistische als meer individualistische stromingen (Heywood, 2000: 45). Er bestaan verschillende vormen van anarchisme, bijvoorbeeld collectivistisch anarchisme, anarcho-communisme, anarcho-syndicalisme, individualistisch anarchisme en eco-anarchisme⁴. Sommigen

3 Tegenwoordig spreekt men wanneer er naar de anarchistische beweging verwezen wordt, soms met de termen "de beweging", "de autonome beweging" en "radicaal links" (Metz, 1998: 6). Voorheen werd ook wel eens de term "libertair socialisme" gebruikt. Anarchisten kunnen ook gerekend worden tot het deel van de andersglobalistische (of antiglobalistische) beweging dat als DIY-activisme wordt omschreven (Poldervaart, 2006).

4 Collectivistische anarchisten zijn voorstander van de collectieve controle over de productiemiddelen en ook van het gemeenschappelijk bezit. Anarcho-communisme streeft ook naar de controle over de productiemiddelen door de arbeiders, maar wil een betalingssysteem behouden afhankelijk van de gepresteerde arbeid. Anarcho-syndicalisme focust zich nog meer op de arbeidersbeweging en doet dit door middel van het oprichten van radicale vakbonden. Zij willen ook het loonsysteem en het privaat eigendom van de productiemiddelen afschaffen omdat dit zou leiden tot klassenongelijkheid. Individualistisch anarchisme is beïnvloed door het liberalisme en hecht belang aan individuele vrijheid die niet beperkt mag worden door collectieve groepen of autoriteiten. Volgens eco-anarchisten of groene anarchisten wordt de huidige ecologische crisis veroorzaakt door het kapitalisme. Ze verzetten zich dus zowel om sociale als om ecologische redenen tegen het kapitalisme. Beschaving en technologie hebben volgens hen vaak een negatieve impact op de wereld. Ze zien de uitbouw van "ecovillages" als een alternatief. (<http://>

beweren dat er evenveel soorten anarchisme bestaan als dat er anarchisten zijn. Anarchisten staan doorgaans ook een beetje huiverig tegenover het definiëren van anarchisme of het volledig vastleggen van een anarchistisch principes, omwille van hun afkeer van dogma's.

Dat brengt mij dan meteen bij een van de voornaamste argumenten tegen het anarchisme: namelijk het ontbreken van een eenduidig coherent programma van politieke ideeën (Heywood, 2000: 46). Nochtans hebben bepaalde anarchisten in het verleden gepoogd om een platformtekst samen te stellen (Francis, 1992: 28), maar de meesten zijn hier niet voor te vinden omdat ze dit te dogmatisch vinden. Andere argumenten tegen het anarchisme zijn het zogezegde onrealistische en utopische karakter en het niet passen binnen het traditionele (partij)politieke activisme (Heywood, 2000: 46).

De anarcha-feministe Peggy Kornegger ziet anarchisme als:

"Belief in the abolition of authority, hierarchy, government. Anarchists call for the dissolution (rather than the seizure) of power - of human over human, of state over community. [...] [A]narchists believe that the means create the ends, that a strong State becomes self-perpetuating. The only way to achieve anarchism (according to anarchist theory) is through the creation of co-operative, anti-authoritarian forms." (Kornegger, 2002: 22)

Dit vat de standpunten van anarcha-feministen van vandaag de dag goed samen en zal een invloed hebben op hun manier van organiseren.

Anarchisme als ideologie is ontstaan in de negentiende eeuw. Schrijvers en denkers zoals bijvoorbeeld Max Stirner (1806-1856), Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865), Michael Bakoenin (1814-1876) en Pjotr Kropotkin (1842-1921) ontwikkelden het ideeëngoed. Maar ook de bijdragen van vrouwelijke anarchistische schrijfsters en activistes zoals Emma Goldman (1869-1940) en Voltairine de Cleyre (1866-1912) waren en zijn van groot belang. Emma Goldman schreef en streed naast voor de klassieke anarchistische thema's als klassenstrijd en de afschaffing van de staat en de clerus, ook voor vrije liefde en homoseksualiteit. Marie Equi (1872-1952) zette zich onder andere in voor arbeidersrechten (voor vrouwen) en tegen oorlog, voerde abortussen uit en was openlijk lesbisch.

Historisch hebben anarchisten vooral van zich laten horen in de Parijse Commune (1871), de Haymarketopstand die nu ieder jaar herdacht wordt op een mei (1886), de Spaanse revolutie (1936-1939), de studenten- en arbeidersopstanden in de jaren zestig, de krakersbeweging (sinds de jaren tachtig vooral in Nederland), en meer recent bij de Zapatisten in Mexico, de opstanden in Argentinië sinds 2001 en in de huidige andersglobalistenbeweging (die begon te groeien sinds de protesten tegen de WTO⁵ in Seattle in 1999). Binnen de meeste van deze anarchistische opstanden, actiegroepen en gemeenschappen waren en zijn ook (anarcha-)feministen en vrouwengroepen terug te vinden. Zij nemen deel aan de gezamenlijke strijd, maar worden vaak ook opgericht om te verzekeren dat vrouwen thema's genoeg aan bod komen en dat seksisme binnen de gemeenschap bekritiseerd en bestreden wordt.

Anarchisten zijn in de vroege 21ste eeuw onder andere bezig met de bescherming van lokale natuurgebieden (meestal door middel van directe actie zoals boomhutten bouwen in bomen die dreigen omgehakt te worden), demonstraties (bijvoorbeeld tegen oorlog), antifascistische acties en "adbusting" (reclameaffiches overplakken of aanpassen om ze te bekritisieren). Ze hechten veel belang aan zelfvoorzienend leven wat zich onder andere uit door gemeenschappelijk tuinieren, Food Not Bombsacties (gratis eten uitdelen aan armen of hongerigen of tijdens betogingen, acties en stakingen), volkkeukens (goedkoop eten waarbij gemeenschappelijk gekookt, gegeten en afgewassen wordt), dumpsterdiving of skippen (bruikbaar materiaal en eten dat nog in goede staat is uit containers halen) en kraken (als aanklacht tegen leegstand en hoge huurprijzen en om ruimtes die niet gebruikt worden te benutten). Daarnaast geven ze workshops (bijvoorbeeld over blokkadetechnieken of over alternatieven voor milieuvriendelijke tampons en maandverbanden), schrijven ze krantjes, distribueren ze pamfletten, verspreiden ze informatie via internet en organiseren ze optredens, laagdrempelige tentoonstellingen en andere culturele evenementen.

1.1.2. Wat is feminisme?

"Het" feminisme is moeilijk te definiëren omdat er - net zoals bij het anarchisme - veel soorten en stromingen bestaan waarvan de doelstellingen en standpunten soms zeer verschillend kunnen zijn. Voorbeelden hiervan zijn radicaal feminisme, marxistisch feminisme, liberaal feminisme, ecofeminisme, anarcha-feminisme en postmodern feminisme⁶. Toch kunnen we zeggen dat feministen over het algemeen streven naar een verbetering van de situatie van vrouwen, gelijke rechten voor vrouwen en mannen en een einde willen maken aan discriminatie en onderdrukking op basis van gender of geslacht.

De feministische beweging is ontstaan in de tweede helft van de negentiende eeuw, maar ook daarvoor waren er al personen die feministisch genoemd kunnen worden, bijvoorbeeld Christine de Pizan (1364-1430), een middeleeuwse schrijfster, Olympe de Gouges (1748-1793) uit Frankrijk en de Britse Mary Wollstonecraft (1759-1797). Zowel De Gouges als Wollstonecraft argumenteerden in hun teksten ten tijde van de Franse Revolutie dat vrouwen en mannen gelijke rechten moesten krijgen (Michielsens, 2005: 23).

De evolutie van de feministische beweging wordt gewoonlijk aangeduid met "golven", hoogtepunten van feministische strijd. In de periodes tussen deze golven zou het kalmer geweest zijn en zou de feministische activiteit lager geweest zijn. Dit is echter niet geheel correct. Ook in deze tussenperiodes zijn er feministen actief. Er is dan wel minder sprake van

6 Radicaal feminisme ziet seksualiteit en (mannelijk) geweld als oorzaak van onderdrukking van vrouwen. Marxistisch feminisme verbindt de strijd tegen onderdrukking op basis van geslacht met die op basis van klasse. Zij verzetten zich zowel tegen het kapitalisme als tegen het patriarchaat. Liberaal feministen willen gelijke rechten voor vrouwen en mannen bereiken door middel van legale maatregelen en hervormingen. Ecofeministen leggen een verband tussen feminisme en ecologie, tussen het onderdrukking van vrouwen en de verwaarlozing van de aarde. Het postmodern feminisme is beïnvloed door postmoderne theorieën die alles als maakbaar en subjectief beschouwen. Dé waarheid bestaat niet meer, en dé vrouw ook niet (Rosa, 2002).

een feministische massabeweging (Michielsens, 2005: 60). Er wordt ook soms naar de feministische beweging verwezen met de term "vrouwenbeweging", enerzijds omdat deze beweging hoofdzakelijk (maar niet alleen) uit vrouwen bestaat, anderzijds omdat ze zich inzet voor de verbetering van de situatie van vrouwen.

De "eerste feministische golf" wordt gesitueerd tussen het einde van de negentiende eeuw en het begin van de Eerste Wereldoorlog. Dit is onder andere de tijd van de suffragettes die zich inzetten voor stemrecht⁷ voor vrouwen en kuisheid voor mannen (Michielsens, 2005: 33). Het was nooit eerder gezien dat brave vrouwen uit de burgerij op straat kwamen met hun eisen. Ze schreven pamfletten en voerden actie zoals het beschadigen van schilderijen en het ingooien van ruiten om hun ongenoegen te laten blijken (Michielsens, 2005: 34).

De "tweede feministische golf" vond plaats vanaf de jaren zestig. Men streefde naar meer vrouwenrechten en "vrouwenbevrijding". In België bestond de vrouwenbeweging uit autonome feministische groepen zoals bijvoorbeeld Dolle Mina en Marie Mineur (Michielsens, 2005: 76) maar er waren ook traditionele partijgebonden vrouwenorganisaties (Michielsens, 2005: 82). De slogan "het persoonlijke is politiek" is cruciaal voor het feminisme uit die periode. Persoonlijke problemen bleken collectieve problemen te zijn die beïnvloed werden door de politiek (McQuiston, 1997: 78; FAM, 2004). In de periode na de tweede feministische golf zou er sprake zijn geweest van een "backlash", een terugkeer naar meer conservatieve, patriarchale waarden (McQuiston, 1997: 114-115; Booth, 2002: 23). Maar toch blijven veel feministen ook dan actief.

Vanaf de jaren tachtig wordt een feministisch debat gevoerd over gelijkheid versus verschil. De tweede feministische golf werd gedomineerd door gelijkheidsfeminisme. Feministen uit de jaren zestig en zeventig baseerden zich op het boek *De Tweede Sekse* van Simone de Beauvoir waarin zij mannelijkheid en vrouwelijkheid omschreef als een sociale of culturele constructie (Michielsens, 2005: 64). Ze schreef: "On ne naît pas femme, on le devient" (de Beauvoir geciteerd in Michielsens, 2005: 64). Hieruit volgde dat mannen en vrouwen in principe gelijk geboren werden, maar verschillend gesocialiseerd waren. Feministes streefden daarom naar gelijkheid. Sommige feministes begonnen dit gelijkheidsprincipe echter in vraag te stellen en pleitten voor differentiefeminisme. Zwarte en migrantenvrouwen merkten op dat zij verschillend zijn van witte vrouwen en dat dit genegeerd wordt door de -hoofdzakelijk witte- vrouwenbeweging. Ook verschillen in klasse werden aangekaart. Men wees dus op de verschillen tussen vrouwen onderling, maar ook op de verschillen tussen vrouwen en mannen. Er kwam kritiek op het gelijkheidsfeminisme dat vrouwen en mannen als hetzelfde zou zien. Verschilfeministen wilden niet gelijk worden aan mannen (wel wilden ze gelijke rechten). De verschillen die er volgens hen bestonden tussen vrouwen en mannen, waren niet enkel door socialisatie en opvoeding tot stand gekomen, maar waren eigen aan vrouwen en mannen. "Het vrouwelijke" werd gezocht en geherwaardeerd en er werd vaak in essentialistische termen over gesproken en geschreven. Vrouwen zouden namelijk van nature anders zijn dan mannen (Michielsens, 2005: 90-91).

Sommigen spreken van een "derde feministische golf" in de jaren negentig

7 Suffrage betekent stemrecht.

met de opkomst van het cyberfeminisme en het girlpowerfeminisme (FAM, 2004). Van een massabeweging is dan echter geen sprake, dus is "golf" in dit geval misschien geen correcte term. Toch zijn er heel wat mensen bezig met feminisme, maar eerder op een individueel niveau. De term "postfeminisme" vindt dan ook aanhang. Volgens sommigen duidt deze term aan dat het feminisme "voorbij" is, volgens anderen is het het begin van een nieuw soort feminisme. Het "postmodern feminisme" stamt eveneens uit dezelfde periode en is sterk beïnvloed door het postmodernistische tijdperk en haar filosofie. De grote verhalen verliezen aan waarde en alles is relatief, subjectief en maakbaar. Zo gaat het postmodern feminisme ervan uit dat zowel het cultureel bepaalde geslacht (gender) als het biologische geslacht (seks) een culturele of sociale constructie is. Dé vrouw bestaat niet en geslacht is maakbaar (FAM, 2004). Een andere tendens - die samenhangt met het postmodernisme en het verschildenken - is de huidige aandacht voor diversiteit in de samenleving.

In tegenstelling tot de zelfstandigheid en laagdrempeligheid die een groot deel van de vrouwenbeweging in de tweede feministische golf kenmerkte, kent de huidige feministische beweging een trend naar academisering, institutionalisering en bureaucratisering. Er is nauwelijks nog sprake van een massabeweging. Maar dit is ook kenmerkend voor andere sociale bewegingen. Toch zijn er ook nog veel autonome feministische groepen. Velen van hen zijn verbonden met de andersglobaliseringsbeweging (Michielsens, 2005: 132), zo ook de anarcha-feministen.

1.1.3. Gelijkenissen tussen feminisme en anarchisme

"Voor mij zijn [anarchisme en feminisme] identiek! Anarchisme zonder feminisme mag geen anarchisme heten en feminisme zonder anarchisme is te beperkt en te benepen om voor mij interessant te zijn." (Weia, 2007: e-mail)

"The current women's movement [of the 70s] and a radical feminist analysis of society have contributed much to libertarian thought. In fact, it is my contention that feminists have been unconscious anarchists in both theory and practice for years. [...] Challenging sexism means challenging all hierarchy - economic, political, and personal. And that means an anarcha-feminist revolution." (Kornegger, 2002: 26)

"Feminism practices what anarchism preaches" schreef Lynn Farrow in 1974. Ze bedoelde daarmee dat de kleine leiderloze feministische groepen uit haar tijd werkten volgens een anarchistisch ideaal (Farrow, 2002: 15). Ook tijdgenote Peggy Kornegger legt de nadruk op de gelijkenissen tussen anarchistische groepen en vrouwengroepen uit de tweede feministische golf:

"The structure of women's groups bore a striking resemblance to that of anarchist affinity groups within anarcho-syndicalist unions in Spain, France, and many other countries. Yet, we had not called ourselves anarchists and consciously organised around anarchist principles." (Kornegger, 2002: 27)

Deze groepen werkten zonder formele hiërarchie en vergedreven

taakspecialisatie; de leden zagen en behandelden elkaar als gelijken en deelden vaardigheden, inzichten en kennis.

In het begin van de tweede feministische golf kozen veel feministen er bewust voor zich niet op een hiërarchische manier te organiseren. We moeten hier wel een onderscheid maken tussen de vrouwenrechtengroepen en de vrouwenbevrijdingsgroepen (Vanderpyl, 2004: 100). De eersten kozen het pad van de feministische bureaucratie. De vrouwenbevrijdingsgroepen daarentegen richtten collectieven op die qua manier van organiseren erg verschilden van die van vrouwenrechtengroepen. Ze maakten onder andere gebruik van consensusbeslissingsprocedures en een minimale taakverdeling (Vanderpyl, 2004: 106). De gelijke positie van de leden stond centraal omdat ze zich af wilden zetten van de traditionele hiërarchische manier van structureren van andere -door mannen gedomineerde- (linkse) massaorganisaties (Freeman, 2002: 54; Kornegger, 2002: 27). Veel feministische groepen uit de tweede feministische golf, vooral de conscious-raising groups, waren volgens (onbewust anarchistische) principes zoals het ontbreken van leiderposities gestructureerd. Ze vonden dit vanzelfsprekend, het was een bewuste keuze omdat het volgens hen een feministische manier van zich organiseren en structureren was. Ze wilden afstappen van de mannelijke of patriarchale hiërarchische structuren van de meerderheid van de linkse politieke beweging. Maar niet alle feministen waren het er mee eens dat dit ook de beste manier van structureren was. Er was ook kritiek op.

Sommige feministen stelden zich vragen bij de volgens hen "ongestructureerde" manier van organiseren van feministische collectieven. In 1970 verscheen het essay "The Tyranny of Structurelessness" van Jo Freeman voor de eerste keer. Hierin uitte ze kritiek op de structuurloosheid van de conscious-raising groups die volgens haar de oorzaak van het ontstaan van informele machtsmisbruiken en elites was. Freeman beschrijft de afkeer van structuur en formeel leiderschap van kleine feministische groepen in de jaren zeventig. Deze zogezegde structuurloosheid en leiderloosheid die begon als een reactie op de overgestructureerdheid en het elitisme van politiek links werd nadien niet meer in vraag gesteld (Freeman, 2002: 54). Ik zal in het tweede deel van mijn scriptie verder ingaan op Freeman's argumentatie tegen "structuurloze" kleine feministische groepen.

Ook de manier van actievoeren van sommige feministen vertoonde gelijkenissen met die van anarchisten. Radicale feministen en suffragettes maakten gebruik van actiemethoden zoals sabotageacties en andere directe acties om hun eisen duidelijk te maken, bijvoorbeeld over seksistische reclameborden plakken, schrijven of schilderen en panden kraken (waarin activiteiten georganiseerd werden die vooral gericht waren op vrouwen). Ook in België organiseerden feministen gedurfde acties zoals de infiltrering en verstoring van een missverkiezing door de actiegroep Dolle Mina in 1971 (De Smit, 2003). Deze feministen wilden verandering hier en nu, op hun eigen voorwaarden en daarom kozen ze voor directe actie waarmee ze hun problemen zonder compromissen of bemiddeling konden oplossen (Crimethinc, 2005: 12).

Op theoretisch vlak waren er eveneens overeenkomsten tussen anarchisten en (radicale) feministen. Beide streven naar gelijkheid, vrijheid en solidariteit (ook de idealen van de Franse revolutie). Radicale feministen

willen vrouwen bevrijden uit hun maatschappelijk bepaalde beperkingen. Anarchisten streven naar vrijheid voor iedereen (maar niet ten koste van anderen). Voor zowel radicale feministen als anarchistinnen is solidariteit van enorm belang. Feministen noemen het "sisterhood" en anarchistinnen "wederzijdse samenwerking" ("mutual aid"). Door samen te werken, kan men meer bereiken dan alleen. Ook het concept "gelijk(waardig)heid"⁸ is voor beide groeperingen cruciaal. Anarchisten willen noch bazen noch slaven. Ze zijn tegen elke vorm van autoriteit, hiërarchie, dominantie en onderdrukking en streven naar een egalitaire samenleving. Feministen willen gelijk(waardig)heid en gelijke rechten voor vrouwen en mannen. (Radical) feministen en anarcho-feministen werkten rond dezelfde thema's zoals contraceptie en abortus, kinderopvang, heteroseksisme, discriminatie en het ontwikkelen van positieve zelfbeelden bij vrouwen (Ehrlich, 2002: 43-44).

Maar er zijn ook verschillen: anarchistinnen zien in "het kapitalisme" de vijand terwijl feministen zich verzetten tegen "het patriërchaat". Deze systemen zijn beide gebaseerd op onderdrukking en hiërarchische machtsverhoudingen, respectievelijk volgens klasse en volgens geslacht. Anarcho-feministen (en ook marxistische en socialistische feministen) willen tegelijk een einde maken aan de onderdrukking of uitbuiting op basis van sekse/gender en aan kapitalistische uitbuiting. Daarnaast zien ze ook de verbanden met racisme, homofobie, transfobie, "ableism", "lookism"⁹ en leeftijdsdiscriminatie.

Tegenwoordig staat het feminisme kritisch tegenover de geconstrueerde opdeling van mannen en vrouwen en wil ze de hieraan verbonden machtsverhoudingen in vraag stellen (FAM, 2004). Maar daar waar het geïnstitutionaliseerde feminisme zoekt naar een gelijke representatie van vrouwen en mannen in machtsposities, stellen anarcho-feministen het concept "macht" zelf in vraag. Zij willen macht niet verdelen, maar het afbreken. In tegenstelling tot het merendeel van de feministen die steeds meer samenwerken met het politieke bestel en van binnenuit in de bestaande instellingen veranderingen proberen te bewerkstelligen (waardoor de afstand tussen de beweging en het 'publiek' groot is), werken anarcho-feministen autonoom, van buitenaf (FAM, 2004). Maar ook andere feministen zijn soms kritisch tegenover het institutionele van de hedendaagse feministische beweging:

"In the last period I noticed that feminism is taking over some things characteristic for anarchism, like some sorts of direct actions. But it's not on any official level, off course, but it's in the heads of some individuals who care, and are aware of hypocrisy of official institutions." (Suncana, 2007: e-mail)

Voor veel anarcho-feministen is het anarchisme in principe al feministisch

8 Anarcho-feministen streven naar gelijkheid, maar erkennen ook de differentiekritiek op het gelijkheidsfeminisme. Ze willen zich dus niet aanpassen aan mannelijke normen, maar ze zien "de vrouw" ook niet als essentieel anders. Ze hangen eerder een postmodern feministisch standpunt aan dat genderidentiteit als een constructie ziet die echter ook door invloeden van buitenaf beïnvloed en gedefinieerd kan worden, maar zich ook minstens gedeeltelijk van die invloeden kan bevrijden.

9 Discriminatie op basis van uiterlijk.

(of zou het zo moeten zijn). Dat kwam naar voor in het onderzoek dat ik gedaan heb:

"Ik noem mezelf zelden nog anarkafeministe, niet omdat het achterhaald zou zijn maar omdat echt anarchisme feminisme hoort in te sluiten!" (Weia, 2007: e-mail)

"Ik omschrijf mezelf niet meer als anarcha-feminist (vroeger deed ik dat wel). Als ik al een etiket op mezelf moet plakken, ga ik eerder voor "anarchist" tout court. Mijn anarchisme [...] draagt de bevrijding van ieder individu (en elk dier) in zich, en dus die van vrouwen zit daar onlosmakelijk in verweven." (Emma, 2007: e-mail)

Toch vinden anarcha-feministen dat er extra aandacht nodig is voor feministische of vrouwenthema's (die weinig aan bod komen in anarchistische groepen) en om het seksisme en het machogedrag van sommige anarchisten aan te kaarten. Hoewel anarchisme feminisme dus zou moeten insluiten, maar omdat anarchisme in de praktijk niet altijd zo feministisch blijkt te zijn, is er nood aan een term die beide combineert: anarcha-feminisme. Het is echter niet de bedoeling van het gebruik van deze term om (nog) meer versplintering te veroorzaken. Zoals Kornegger schreef:

"It seems crucial that we share our visions with one another in order to break down some of the barriers that misunderstanding and splinterism raise between us. Although I call myself an anarcha-feminist, this definition can easily include socialism, communism, cultural feminism, lesbian separatism, or any of a dozen other political labels. [...] We may have more in common than we think we do." (Kornegger, 2002: 21)

1.2. Waarom anarchistisch feminisme? Kritiek op feminisme

1.2.1. Kapitalisme, institutionalisering en liberaal feminisme

"All feminists work in some way toward the reduction or elimination of male domination, or patriarchy. However, some feminists argue that the solutions of liberal feminism are not enough. These include anarchist feminists, who lend support to liberal feminist initiatives but in their own actions initiate a bottom-up or grass-roots approach." (Iannello, 1993: 291)

Verschillende vrouwen hebben het feminisme uit de tweede golf verweten te beperkt te zijn en zich enkel te richten op westerse witte middenklassevrouwen. Men had te weinig oog voor de verschillen tussen vrouwen, de geprivilegieerde positie van westerse witte middenklassevrouwen en het feit dat sommige vrouwen dus meer onderdrukt worden dan anderen. Zwarte, migranten- en derdewereldvrouwen leverden constructieve kritiek om de feministische beweging te wijzen op haar eigen racisme, de dominantie van witte vrouwen en het negeren van de bekommernissen van zwarte vrouwen (hooks, 2000: 3) en socialistische en marxistische feministen benadrukten het belang van antikapitalisme en klassenstrijd voor vrouwenstrijd (Booth, 2002: 38).

DE AANVAARDE VERSIE

FEMINISTEN:

Ook anarcha-feministen vinden feminisme als een verbetering van de situatie van een selecte groep vrouwen binnen de westerse samenleving te beperkt. Ze willen niet enkel een strijd tegen seksisme of tegen racisme of tegen klassisme of tegen dierenmishandeling, etc, maar zien deze soorten onderdrukking als verbonden en daarom moeten ze volgens hen samen aangepakt worden. Daarnaast kunnen ze zich niet vinden in de toenemende institutionalisering en professionalisering van de feministische beweging. De manier van organiseren en actievoeren van anarcha-feministen staat er recht tegenover.

Anarcha-feministen willen zich niet conformeren aan de eisen en belangen van het kapitalisme of neoliberalisme (of eender welke andere maatschappijvorm gebaseerd op concurrentie en machtsongelijkheid) om de situatie van vrouwen te verbeteren. Ze zijn niet tevreden met een hoger plaatsje op de ladder in de huidige op ongelijkheid gebaseerde kapitalistische maatschappij. In een tekst uit 1975 vat Peggy Kornegger het anarcha-feministische standpunt over feminisme en kapitalisme samen in:

“Feminist” capitalism is a contradiction in terms. [...] What we want is neither integration nor a coup d’état which would “transfer power from one set of boys to another set of boys”. (Kornegger, 2002: 28)

Anarcha-feministen beseffen dat er nog veel open discriminatie is (onder andere op gebied van geslacht) dat bestreden moet worden en dat vrouwen nog maar weinig te zeggen hebben en nauwelijks terug te vinden zijn op plaatsen waar de beslissingen genomen worden, zowel op het economische, sociale, politieke als juridische domein (Michielsens, 2005: 109). Maar ze nemen geen genoegen met het verdelen van macht over meer personen, mannen en vrouwen. Ze willen net macht *bestrijden* en vinden dat privileges in de

handen van vrouwen net zo onrechtvaardig zijn als in de handen van mannen (Kolárová, 2004: 17). Matriarchaat ter vervanging van patriarchaat wordt dus niet als een oplossing gezien (Ehrlich, 2002: 44).

"De vraag is of we ervoor moeten strijden dat *iedereen* de baas wordt, dat *iedereen* mag meezitten aan de tafel van de machtigen, de uitbuiters, ongeacht je gender of huidskleur ofdat we die bazen en de machtigen eerder moeten kapot maken? Dat *iedereen* is natuurlijk niet realistisch. Zo werkt macht niet. Wat we nu meemaken is een verschuiving van criteria, de "machtige" moet niet meer blank, man en hetero zijn, maar moet vooral geïntegreerd zijn. En aan de andere kant staan dan diegenen die niet integreerbaar zijn." (Emma, 2007: e-mail)

Anarcha-feministen keren zich tegen institutioneel en liberaal feminisme omdat dit soort van feminisme vrouwen wil integreren in de huidige machtsstructuren en de nadruk legt op wettelijke veranderingen binnen de bestaande maatschappij. Waar liberaal feminisme zo veel mogelijk vrouwen in topposities wil in alle delen van het economische en sociale leven, streven anarcha-feministen naar de afbouw van hiërarchie en de opbouw van een totaal andere maatschappij (Kolárová, 2004: 17).

1.2.2. De staat: een bondgenoot of de vijand?

"Mensen-, dierenrechten en feminisme zijn één strijd, dus waarom zou je vóór een staat zijn die zich aan zo'n praktijken schuldig maakt?" (Petra, 2007: e-mail)

Aangezien anarchisten geen samenleving willen met gezag of regering, zijn ze vanzelfsprekend niet te vinden voor samenwerking met de staat om een "betere wereld" te bereiken. In tegenstelling tot reformistische socialisten of communisten die de macht willen overnemen om het systeem van binnenuit te veranderen, willen anarchisten zich van buitenaf verzetten tegen "het systeem" en los ervan een radicaal andere samenleving opbouwen. Ze zijn niet tevreden met een meer "vriendelijke" vorm van gezag of autoriteit. Ze willen het kapitalisme of het patriarchaat niet "verbeteren" en slechts de scherpste randjes eraf vijlen.

"The State, every government whatever its form, character or colour - be it absolute or constitutional, monarchy or republic, Fascist, Nazi or Bolshevik - is by its very nature conservative, static, intolerant of change and opposed to it. Whatever changes it undergoes are always the result of pressure exerted upon it, pressure strong enough to compel the ruling powers to submit peaceably or otherwise, generally "otherwise" - that is, by revolution." (Goldman, 2001: 9)

Anarcha-feministen zien de staat niet als bondgenoot in hun strijd voor de verbetering van de situatie van vrouwen, zoals state feministen en liberale feministen dat wel doen. Ze zijn principieel niet te vinden voor samenwerking met de staat. Enkel vrouwvriendelijke wetten invoeren is niet voldoende volgens hen. Ze geven de voorkeur aan hun autonomie en aan het veranderen van individuen en bewustmaking.

"'[D]e staat' zal pas onderdrukking bestrijden wanneer de tijdsgeest daarnaar is, dat wil zeggen wanneer velen die onderdrukking willen bestrijden. Dat is en blijft dus het belangrijkste; proberen ideeën ingang

te doen vinden die de wereld mooier maken. Ideeën opleggen werkt niet, noch van boven naar beneden (door 'de staat') noch van onder naar boven (door acties)." (Weia, 2007: e-mail)

"I still don't believe in cooperate with state . I don't believe that any state can do anything for women. All governments are create by patriarchal culture." (Goska, 2007: e-mail)

De staat zal enkel verandering (bijvoorbeeld meer vrouwenrechten) toelaten wanneer dat in haar eigen voordeel is.

"De staat kan actieve sensibiliseringscampagnes starten, maar je moet je wel de vraag stellen of ze zoiets doen tegen onderdrukking of gewoon omdat het in hun agenda past." (Petra, 2007: e-mail)

Suncana geeft een voorbeeld van hoe de Kroatische regering probeert met de verbetering van de positie van vrouwen de goedkeuring van de Europese Unie te krijgen:

"Croatia is preparing to enter EU, and it will do everything to suck up to certain politicians or EU's institutions. So when you see on the News that Croatian government did this or that to improve position of wimmin¹⁰, it's not like they did it cause they are aware of this problem, and really want to solve it, but because they need to fill some forms to show to EU that they care." (Suncana, 2007: e-mail)

Ook (meer) vrouwelijke ministers zijn geen garantie voor de verzekering van vrouwenbelangen:

"Wimmin who enter political life, have to play by existing rules, or they're out of the game. [...] So you have a situation when Croatian (female) minister of home/family and war veterans [...] is against the right for abortion, contraception, and is a big Christian, and all of that what goes with it." (Suncana, 2007: e-mail)

"All these governments are created by men for men. And even when there are women participate in government they behave like men, they take over men's roles." (Goska, 2007: e-mail)

Er zijn ook andere feministen die weigerachtig staan tegenover samenwerking met de staat. Zo geeft onderzoekster Saskia Poldervaart kritiek op feministen die zich (vooral) richten op de overheid:

"[...] [G]ericht zijn op het overheidsbeleid houdt in dat je kritiek en creatieve feministische alternatieven bij voorbaat moet inperken, met het gevaar dat je hetzelfde jargon gaat spreken als de overheid." (Poldervaart, 2005: 15)

Het doel van "'het' (dominante) feminisme (van zowel witte als zwarte/ migranten/ vluchtelingenvrouwen)" gaat volgens Poldervaart voornamelijk om:

"het verkrijgen van een volwaardige plaats in de bestaande samenleving en niet om het veranderen van die samenleving. Alle maatschappijkritiek anders dan gender en kleur valt hierdoor buiten de doelstelling." (Poldervaart, 2002: 35)

10 "Wimmin" en "womyn" zijn alternatieve schrijfwijzen die door sommige feministen gebruikt worden voor respectievelijk "women" en "woman" omdat deze laatste volgens hen slechts een (taalkundig) afgeleide lijken van "men" en "man".

Dit bekritiseert zij:

"Juist doordat feministen zich tot de overheid richten met hun eisen wat betreft gender en etniciteit is het brede bewegingsaspect verloren gegaan. Hierdoor is het (dominante) feminisme geïnstitutionaliseerd geraakt en is er een gebrek aan interesse ontstaan voor protestgroepen waarin ook jonge feministen actief zijn." (Poldervaart, 2002: 35)

Soms, geven anarcha-feministen toe, kan de staat door het invoeren van wetten wel helpen om de situatie van vrouwen te verbeteren. Voorbeelden daarvan zijn de legalisering van abortus, het verplicht maken van het uitbetalen van een gelijk loon voor gelijk werk en het verbieden en veroordelen van huiselijk geweld. Het is noodzakelijk dat abortus op een legale en veilige manier uitgevoerd kan worden. In dit geval zijn dus ook anarcha-feministen afhankelijk van de staat. Wel kunnen ze zelf zorgen voor verspreiding van informatie en het uitvoeren en aanleren van (clandestiene) abortussen, maar zolang abortus niet legaal is, kan dit slechts op een veel te kleine schaal gebeuren.

"It's fairly obvious that say when the state passes a law that legalises abortion, or allows for prosecution of rape in marriage, or other such things women will benefit in many ways." (Isy, 2007: e-mail)

In Polen, waar abortus in bijna alle gevallen illegaal is, werken anarcha-feministen samen met andere feministische organisaties als drukkingsgroep en proberen ze tegelijk op semi-legale manieren voor abortusvoorzieningen te zorgen (bijvoorbeeld met het project Women On Waves¹¹ waaraan ook Poolse en Nederlandse anarcha-feministes hebben meegeholpen).

"Of course there is few things we can obtain from the state, the matter of abortion is the most important issue in which anarcha-feminist cooperates with liberal feminist, I am from Poland, we have no legal abortion and this is very important thing to work together, and forget about all ideological contrasts. Because not all the women know alternative methods of abortion, and we have to do everything for other women to safe their lifes. [...] This is really such a strange situation, we as a anarcha-feminism vote for legal abortion, but I think abortion is a specific problem it has to be legal." Goska, 2007: e-mail)

In Ierland, waar abortus ook nog illegaal is, is er een vergelijkbare situatie:

"In Ireland with things like the issue of abortion we have to interact with some degree with the state although we would prefer not to. On this issue we have to face the reality that this is a real and serious issue involving women being forced to travel every day to have abortions in England, Holland etc. It would be naive to think that we can ignore this problem. Recently a woman whose child would never survive outside the womb was refused permission to travel to have an abortion and many anarcha-feminists joined with other women and men in a campaign to support her right to travel. In this case we are asking the state to let her go. She was eventually allowed to go a few days ago. I dont think the state can ever be an aly to oppressed people, it would not suit the capitalist system for women to gain liberation. However, gains have been made for women throught the years without anarchist revolution and sometimes it

¹¹ <http://www.womenonwaves.org/>

is necessary to push for change in the current system.” (Marianne, 2007: e-mail)

Toch proberen anarcha-feministen zo veel mogelijk onafhankelijk van de staat en andere hiërarchische instituten vrouwen- en genderproblemen op te lossen. Zo helpen ze elkaar bijvoorbeeld uit met (gratis) kinderopvang of richten ze collectieven op om gezondheidszorg aan te bieden. Ook geven ze zelfverdedigingslessen om geweld tegen vrouwen tegen te gaan en vrouwen te leren om voor zichzelf op te komen. Uiteindelijk streven anarcha-feministen naar een maatschappij waar alles anders is. Daarom beginnen ze hier en nu met het opzetten van alternatieven in plaats van de bestaande maatschappij te verbeteren. In de plaats van een parlementaire democratie waarin slechts een verkozen minderheid de beslissingen voor en over anderen maakt, willen anarcha-feministen een niet-hiërarchische basisdemocratie die bestaat uit kleine autonome collectieven en netwerken waarin iedereen over alles wat haar/hem aanbelangt kan meebeslissen. Dat heeft ook invloed – zoals we nog zullen zien – op de manier van organiseren van anarcha-feministen.

1.3. Waarom feministisch anarchisme? Kritiek op anarchisme

1.3.1. manarchisme

In theorie zijn anarchisten (pro-)feministisch¹² en streven ze naar gelijkheid en vrijheid voor iedereen. Anarchisten proberen hun idealen in het hier en nu in de praktijk te brengen, maar het gebeurt nog regelmatig dat vrouwenproblemen hierbij verwaarloosd worden en dat machogedrag in groepen de kop op steekt. Het soort anarchisme dat vrouwenkwesties negeert en machotendenzen vertoont, wordt soms (meestal door anarcha-feministen) “manarchisme” of “manarchie” genoemd. Manarchisme brengt bepaalde anarchistische waarden zoals gelijkheid dus niet in de praktijk. Het kan gedefinieerd worden als aggressief, competitief, elitair en machistisch gedrag dat onderdrukkende traditioneel mannelijke genderrollen overneemt, kan resulteren in uitsluiting en voorkomt binnen de anarchistische beweging (Anarchafeminist Am*dam, 2002: 7). Niet-feministisch anarchisme uit zich op twee vlakken: weinig aandacht schenken aan genderkwesties en het vertonen van seksistisch en/of machistisch gedrag.

Het is dus verkeerd om te veronderstellen dat anarchisten per definitie geen seksistisch gedrag zouden vertonen omdat anarchisme in theorie antiseksistisch en vóór gendergelijkheid is. We zijn immers allemaal opgegroeid, opgevoed en gesocialiseerd in dezelfde maatschappij waarin seksisme (en racisme, homofobie, etc) dagelijkse kost is en ingebakken zit. Het bewust worden van het seksisme in onszelf is de eerste (maar niet enige) stap om er iets tegen te doen. Zelfreflectie en zelfkritiek zijn dus

12 Anarchistische denkers hebben niet altijd feministische standpunten en vrouwenbevrijding gesteund. Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865), een van de vroegste anarchistische schrijvers, had zelfs zeer patriarchale en misogyne ideeën. Maar deze ideeën worden nu in de huidige anarchistische beweging niet meer gesteund (tenminste in theorie) en feministische belangen worden als deel van de anarchistische strijd gezien.

Met de term “pro-feminisme” bedoel ik hier: voorstander van het feministisch gedachtengoed in het algemeen.

van groot belang (Marianne, 2006: 14).

De kritieken op de anarchistische beweging in de volgende paragrafen kunnen zeer veralgemeend lijken, maar vanzelfsprekend is de situatie overall anders. Er bestaan veel verschillen tussen anarchistische groepen en gemeenschappen onderling zowel qua samenstelling van de groep als op gebied van omgangsvormen. De soorten activiteiten waarmee de groep zich bezighoudt, hoelang de groep al bestaat, de geografische ligging en de maatschappelijke normen hebben een invloed op het type van groep dat ontstaat (Metz, 1998: 23, 24). Sommige groepen werken hard om inclusiever te worden en rekening te houden met genderdiscriminatie, racisme, homofobie, privileges en socialisatie. Anderen hebben nog veel te leren en staan soms zelfs weigerachtig tegenover het aanpakken van hun eigen seksistische en machistische gedragingen. Toch is dit van groot belang als de anarchistische beweging werkelijk iedereen welkom en betrokken wil doen voelen en echte gelijkheid en vrijheid voor iedereen wil bereiken. Ik zal in de volgende paragrafen een paar algemene conclusies over de tekortkomingen van de huidige anarchistische beweging in Europa trekken. Hierbij baseer ik mij op wat zowel in literatuur en onderzoek over de (Europese) anarchistische beweging als in persoonlijke getuigenissen naar voren is gekomen.

1.3.2. machosfeer, macht, seksisme en geweld

Ook al is anarchisme in theorie tegen hiërarchische structuren, toch bestaan er in de praktijk tussen de leden in anarchistische groepen informele hiërarchieën. Deze zijn onder andere gebaseerd op de duur van de periode van actief zijn, het deelnemen aan illegale of harde acties of andere activiteiten die veel aanzien genieten, assertief zijn en veel tijd steken in activisme (Metz, 1998: 41).

Veel groepen in de anarchistische beweging zijn erg gesloten. Voor nieuwkomers is het moeilijk om invloed uit te oefenen of dingen te veranderen. Vooral in "haastgroepen"¹³ en langer bestaande groepen moet men zich eerst bewijzen, wat voor vrouwen moeilijker is omdat ze minder snel serieus genomen worden (Metz, 1998: 33-34).

"[O]n the beginning; when I first joined, because I was younger, without practical experience, and I could feel this pressure that I must prove myself so that others would trust me. It's sort of hierarchy based on previous experience." (Suncana, 2007: e-mail)

Vaak zijn vrouwen in de minderheid in anarchistische groepen. Daardoor kan er een "mannelijke" sfeer ontstaan waarin vrouwen zich minder op hun gemak voelen. Er wordt verwacht dat zowel mannen als vrouwen zich gedragen op een "mannelijke" manier (Marianne, 2006: 13). De groepen werken volgens "mannelijke" regels en omgangsvormen (Kolárová, 2004: 7). Door aan gevaarlijke acties mee te doen, agressief en stoer gedrag te vertonen of veel tijd en energie te steken in activisme, win je in aanzien. Daardoor voelen velen (niet enkel vrouwen) zich ontmoedigd, vervreemd en buitengesloten omdat ze niet kunnen of willen voldoen aan het

13 Een haastgroep is een groep die heel snel een bepaalde actie wil organiseren (Metz, 1998, 23).

stereotiepe macho-ideaal (Marianne, 2006: 14). De onderzoekster Judith Metz spreekt over een "grote bekkencultuur" die in sommige anarchistische groepen leeft. Er wordt meer geluisterd naar anarchisten met een grote bek, onafhankelijk van wat die persoon zegt. Dit is vooral het geval in haastgroepen (Metz, 1998: 37). Naar vrouwen wordt minder geluisterd in een grote bekkencultuur (Metz, 1998: 38).

Vergelijkbaar met het fenomeen van de "old boys netwerken" (Michielsens, 2005: 111), bestaat er ook een mannennetwerk in de anarchistische beweging waarin mannen elkaar direct en indirect ondersteunen waardoor ze belangrijke posities kunnen innemen en behouden (Metz, 1998: 56). Bijdragen en meningen van vrouwen worden soms niet gehoord of niet serieus genomen. Daardoor worden zij buitengesloten en hebben ze de neiging om de volgende keer als ze iets willen zeggen te zwijgen. Dit gebeurt vooral in groepen die gekenmerkt worden door een harde omgangscultuur (Metz, 1998: 56).

Sommige vrouwen hebben na een tijd genoeg van de grote bekkencultuur en machosfeer waar ze tegen op moeten boksen en verlaten uit onvrede de groep of zelfs de hele anarchistische beweging. Daardoor blijft de lagere deelname van vrouwen in anarchistische groepen bestaan en bijgevolg ook de "mannelijke" sfeer (Kolárová, 2004: 6). Door een gebrek aan vrouwelijke activisten verliest de anarchistische beweging aan geloofwaardigheid, want ze beweert een alternatieve leefwereld voor iedereen te creëren. Wanneer vrouwen wegblijven (door conflicten met de omgangsvormen), verliest de beweging ook potentiële geïnteresseerden, die nochtans nodig zijn omdat de anarchistische beweging niet enorm groot is (Metz, 1998: 39).

Wat er van activisten in de beweging verwacht wordt, is afhankelijk van hun gender. Vrouwen zouden zich "vrouwelijk" moeten gedragen, wat wil zeggen "lief lachen, niet te bijdehand zijn en dominant zijn, je verzorgend opstellen en naar de mannen luisteren" (Metz, 1998: 44). Het verschil in verwachtingen resulteert ook in een genderspecifieke taakverdeling. Vrouwen gaan conform naar de heersende genderverwachtingen eerder typisch vrouwelijke taken op zich nemen zoals verzorgend en ondersteunend werk. Dit soort taken is echter vaak onzichtbaar en laag gewaardeerd (Metz, 1998: 81). De rol- en taakverdeling in anarchistische groepen is dus nog erg traditioneel en genderspecifiek. Ook al wil men in theorie taken roteren en beslissingsmacht gelijk verdelen, daar is in de praktijk nog relatief weinig van te merken. Het zijn meestal de vrouwen die te vinden zijn in de keuken en die vervelende repetitieve klusjes (bijvoorbeeld flyers verspreiden of schoonmaken na evenementen) op zich nemen en de mannen die de "belangrijke" posities (waaraan macht en aanzien verbonden zijn) innemen en het technische, gevaarlijke en "heroïsche" werk opknappen (Kolárová, 2004: 10; Do or Die, 1999).

"In some groups / movements there is still gender division when it comes to sharing work, then hero-revolutionary phenomena when it comes to fighting, direct actions, and generally, feeling of leadership. No wonder, that anarchists also pick up these stereotypes being raised in society which encourages male competition, and female passivity." (Suncana, 2007: e-mail)

Meedoen aan harde acties (zoals antifascistische acties) wordt niet als iets voor vrouwen gezien. Weinig vrouwen doen mee aan dit soort van

acties en zij die wel geïnteresseerd zijn om deel te nemen, worden soms tegengewerkt door hun mannelijke medeactivisten die vrouwen niet geschikt achten voor harde en/of illegale acties (Kolárová, 2004: 13). Ook anarchistische theorie wordt nog steeds voornamelijk ontwikkeld door mannen aangezien zij in de redacties van anarchistische tijdschriften en kranten het merendeel van de teksten blijken te schrijven en dus zorgen voor het intellectuele werk (Kolárová, 2004: 12). Ze fungeren ook vaker als spreekbuis voor de buitenwereld.

Het seksisme dat in de anarchistische beweging voorkomt, bestaat onder andere uit het minderwaardig beschouwen, buitensluiten en niet serieus nemen van vrouwen, vrouwen in stereotiep vrouwelijke rollen dwingen, de dominantie van een mannencultuur, het opleggen van heteroseksualiteit, het benaderen van vrouwen als lustobject en seksuele intimidatie (Metz, 1998: 140).

"Although a group may do everything it can to fight against outside inequalities it is also important for groups to look at their own, usually unconscious, behaviour and confront it." (Marianne, 2006: 15)

Omdat er verondersteld wordt dat de anarchistische beweging antiseksistisch is, gaat men er ook vanuit dat ze niet-seksistisch is. Daarom is het is moeilijk om kritiek te geven wanneer er seksistisch gedrag voorkomt. (Metz, 1998: 120). Veel anarchistische mannen zijn blind voor het seksisme in de anarchistische beweging. Metz verklaart dit voornamelijk door desinteresse (Metz, 1998: 122). Wanneer vrouwen een opmerking over seksistisch gedrag maken, voelen anarchistische mannen zich ongemakkelijk en aangevallen (Marianne, 2006: 13-15; Metz, 1998: 123). De buitenwereld wordt als onderdrukkend voor vrouwen bestempeld en wanneer er antiseksistische acties georganiseerd worden, zijn die dan ook meestal gericht op de buitenwereld. Het seksisme binnen de eigen groep of gemeenschap wil men daarentegen niet zien (Metz, 1998: 115). Seksueel misbruik en geweld binnen de beweging aankaarten ligt nog gevoeliger. Hier zit nog een groter taboe op. Het wordt ook niet gezien als een politiek probleem. Er is weinig begrip, zelfkritiek en bereidheid om te leren onder veel anarchistische mannen (Dierdre, 2006: 19-20).

Maar niet enkel mannen zondigen zich aan machisme. Ook sommige vrouwen doen aan dit gedrag mee; ze passen zich zo aan aan de "mannelijke" gedragsregels. Maar over het algemeen komt machogedrag vaker voor bij mannen, waarschijnlijk door de verschillende verwachtingen en gendersocialisatie die voor vrouwen en mannen in onze maatschappij bestaat. Mannen en jongens worden eerder aangemoedigd om haantjesgedrag te vertonen, terwijl van vrouwen verwacht wordt dat ze zich passiever gedragen. Ook nemen vrouwen - vaak onbewust - vrouwelijke taken op zich en zwijgen ze vaker tijdens vergaderingen of discussies. Er zijn echter ook mannelijke anarchisten die zich niet thuisvoelen binnen een grote bekkencultuur. Ze willen of kunnen niet voldoen aan het macho-ideaal. Daarom is het nodig dat zowel mannen als vrouwen zich bewust worden van het seksisme in de gemeenschap of groep waar ze deel van uit maken om het zo te veranderen.

Ondanks het seksisme en machisme dat vaak aanwezig is in anarchistische groepen, heeft de anarchistische beweging volgens mij een enorm potentieel om een feministische antiseksistische gemeenschap op te bouwen en op die manier een alternatief te bieden voor de buitenwereld die nog moeilijker

veranderbaar is. Dit wordt in sommige groepen die zich wel bewust zijn van seksisme en machogedrag en er iets aan willen doen, al in de praktijk gebracht. Vooral anarcha-feministen en pro-feministische anarchisten proberen op die manier anarchisme en feminisme in hun leven en activisme te verenigen.

1.3.3. vrouwenkwesties als tweederangsproblemen

Naast het probleem van seksistisch gedrag, is er nog een belangrijke kritiek die feministen hebben op de anarchistische beweging. Er wordt namelijk weinig aandacht en tijd geschonken aan gender- of vrouwenkwesties in anarchistische groepen. Deze zogezegde vrouwenkwesties worden als minder belangrijk beschouwd vergeleken met andere anarchistische strijdpunten¹⁴. Dit maakt het ook weer moeilijk om het seksisme binnen de gemeenschap aan te kaarten, omdat dit enkel als een vrouwenprobleem wordt gezien.

Vrouwenproblemen worden niet als een politiek maar als een privaat probleem gezien, een deelstrijd, en dus als tweederangs beschouwd. Het zou de aandacht afleiden van "the real issue": klassenstrijd (Marianne, 2006: 13-15).

"Some oppressions are treated with more priority than others: the rape of women (a near universal experience) seems to be of less importance than the rape of the earth. Rape is seen as an individual problem between the rapist and the victim rather than rooted in our patriarchal system." (Do or Die, 1999)

"Throughout history struggles for class equality, various revolutions, including the spanish civil war, have not taken women's struggle's into the same consideration as class oppression. A heirarchy of oppressions is created insread with class at the top and women's liberation somewhere way down the list. Usually it is on the agenda but is put off until the 'real struggle' is over." (Marianne, 2007: e-mail)

Ook bij sommige vrouwelijke anarchisten heeft antiseksistische strijd minder prioriteit. Net zoals bij mannen, hebben andere activiteiten voor hen voorrang omdat ze die belangrijker achten (Metz, 1998: 116).

In theorie willen anarchisten alle vormen van onderdrukking en onrechtvaardigheid samen bestrijden. Er blijkt echter onder mannelijke anarchisten nog maar weinig interesse te zijn voor antiseksistische actie (zeker om het seksisme in de eigen beweging aan kaarten). Hoewel anarchisten zich inzetten voor en bijeenkomen rond zeer uiteenlopende thema's (milieuproblematieken, tegen oorlog, tegen G8-bijeenkomsten¹⁵, voor

14 Ook binnen de socialistische en marxistische beweging is deze feministische kritiek vaak geuit (Booth, 2002: 42).

15 De G8 bestaat uit de zeven rijkste landen, plus Rusland en de Europese commissie en organiseert jaarlijks een informele bijeenkomst om de "wereldproblemen" te bespreken. In 2007 is Duitsland voorzitter van de G8 en dus vindt de G8-conferentie dit jaar plaats in Heiligendamm in het noordoosten van Duitsland. Talrijke anarchistische en andere organisaties zijn momenteel volop bezig met de mobilisatie en organisaties van acties tegen deze bijeenkomst. Ook vrouwen-groepen nemen hieraan deel en antiseksisme wordt als een belangrijk aandachtspunt gezien van

dierenrechten/bevrijding, tegen het asielbeleid, etc, wat natuurlijk ook zeer belangrijke thema's zijn) mobiliseren ze zich zelden specifiek voor vrouwenproblemen en participeren ze in veel mindere mate in feministische acties (Marianne, 2006: 13; Kolárová, 2004: 20). Bovendien worden thema's als migratie en armoede die veel belangstelling krijgen van anarchisten zelden door een genderbril bekeken (FAM, 2004). Tegelijk is verzet van vrouwen, zowel vrouwenstrijd zelf als de bijdragen van vrouwen aan de klassenstrijd "overlooked, made invisible, written out of history" (Do or Die, 1999). Vooral de mannelijke "helden" en "leiders" komen in de kijker te staan, ook in de "mainstream" media (Let It Be Known, 2000; Do or Die, 1999).

Veel (mannelijke) anarchisten beschouwen het patriarchaat en vrouwenonderdrukking slechts als een onderdeel van het kapitalisme. Ze geloven dat wanneer het kapitalisme verslagen is, dat ook het einde zal betekenen voor het patriarchaat. Maar ze zien niet dat het patriarchaat en onderdrukking op basis van gender al dateert van voor het ontstaan van het kapitalisme en dat het in allerlei samenlevingen en klassen wereldwijd voorkomt, ook in antikapitalistische gemeenschappen (Marianne, 2006: 14; Kolárová, 2004: 15). Dit wil echter niet zeggen dat het overal en altijd voorkomt, eigen aan de mens is of niet veranderbaar is.

Feminisme wordt dus als een vrouwenstrijd behandeld en vooral aan vrouwen overgelaten. In gemengde groepen komen feministische eisen nauwelijks aan bod (FAM, 2004). Toch tonen af en toe ook mannen interesse in problematieken die specifiek met vrouwen te maken hebben. Zo heb ik in 2006 een workshop, gegeven door twee feministische anarchistes, over de gevaren van en de alternatieven voor gewone tampons en maandverbanden bijgewoond waarbij bijna de helft van de aanwezigen mannen waren. Zij leken ook echt interesse te tonen in het onderwerp.

1.3.4. Hiërarchie en anarchisme

Hoewel anarchisten in theorie naar een samenleving zonder hiërarchie, onderdrukking en ongelijkheid streven en velen dit in hun eigen leven en omgeving ook proberen uit te voeren, kunnen we besluiten dat er toch hiërarchische neigingen voorkomen in een groot aantal anarchistische groepen en (delen van) gemeenschappen. Er bestaat daar immers een hiërarchie of rangorde voor de dringendheid van doelen (met vrouwenthema's onderaan de lijst) en een hiërarchie onder de leden van anarchistische groepen (waarin vrouwen gewoonlijk meer moeite moeten doen om de ladder te beklimmen).

Het machogedrag en het negeren van genderkwesties dat ik in dit hoofdstuk besproken heb, blijkt in heel Europa (en vermoedelijk ook daarbuiten) voor te komen, wat blijkt uit de interviews die ik heb gedaan, recent onderzoek en artikels in anarcha-feministische magazines. De feministische slogan "het persoonlijke is politiek" is nog steeds relevant, ook binnen anarchistische kringen: zolang de omgang tussen anarchisten niet anarchistisch is, is het moeilijk om te verlangen dat de buitenwereld wel anarchistisch zal worden. "Persoonlijke" problemen zijn dus geen individuele problemen, maar politieke problemen die van belang zijn voor heel de groep en beweging.

organisaties die zich aansluiten bij de standpunten van het People's Global Action network.

Daarom blijft een feministische kritiek op de anarchistische praktijk nodig. Anarchisme en feminisme moeten én kunnen elkaar aanvullen, zowel in theorie als in de dagelijkse praktijk. Er bestaan immers ook anarchistische groepen en gemeenschappen die wel met elkaar omgaan op een gelijkwaardige manier. Tussen groepen onderling en anarchisten onderling zijn dus grote verschillen te vinden.

"Er zijn een aantal clichés die soms zeker nog realiteit zijn. Meisjes die koken voor volxkeukens en in het dagelijkse kraakleven, meisjes die zich enorm storen aan een ophopende afwas of vuile wc's en die uiteindelijk dat werk doen en jongens die de rol als klusjesman op zich nemen, die de barricades maken voor een ontruiming, etc. Terwijl ik dit aan het schrijven ben, denk ik aan alle plekken en mensen waar dit helemaal niet zo is, en het is belangrijk om vooral daar de nadruk op te leggen en energie uit te halen in plaats van terug te kijken op negatieve ervaringen..." (Emma, 2007: e-mail)

Ik zal in het volgende deel bespreken hoe anarcha-feministen het aanpakken om hun ideeën in de praktijk om te zetten.

2. Anarcha-feminisme en niet-hierarchisch organiseren

"The time has come to get organised"
O.G. Panty Complex¹⁶

2.1. "Hiërarchie" in organisatietheorie

Een hiërarchie is een rangorde waarbij zij die helemaal bovenaan staan de meeste macht hebben en zij die onderaan staan slechts moeten uitvoeren wat hun superieuren hen opdragen te doen. Hiërarchie in organisaties wordt nauwelijks in vraag gesteld in organisatietheorie en -onderzoek. Enige vorm van ongelijkheid en hiërarchie wordt als vanzelfsprekend beschouwd, noodzakelijk en als eigen aan iedere organisatie.

Hiërarchische organisaties of verenigingen zijn gestructureerd volgens principes van centralisatie (of beperkte decentralisatie), ongelijke machtsposities en strikte taakverdelingen. Eenvoudig voorgesteld zien zulke organisaties of groepen eruit als piramides (zie *figuur 1*): boven aan de top staat slechts een persoon en hoe meer men daalt in de hiërarchie, hoe meer personen er voorkomen. Aan de basis staan de meeste mensen, maar zij hebben het minste autoriteit en beslissingsmacht.

Volgens het model van Mintzberg zien hiërarchische organisaties er als volgt uit (zie *figuur 2*): onderaan de uitvoerende kern, bovenaan de strategische top en daartussen het middenkader, met daarnaast de technostuur (ook de staf genoemd of de analisten) en de ondersteunende diensten (bijvoorbeeld een postkamer, kantine, juridische of pr-afdeling) die niet tot dezelfde gezagslijn behoren (Mintzberg, 2002: 10). Beslissingen worden bovenaan gemaakt en aan de basis uitgevoerd. Soms wordt een deel van de beslissingsbevoegdheid en de bijhorende verantwoordelijkheid gedelegeerd, dat wil zeggen: toegekend aan ondergeschikten (De Coen, 1993: 58), maar de macht blijft ongelijk verdeeld. De posities en functies die de medewerkers van een hiërarchische organisatie innemen, zijn min of meer vast. Er bestaat een strikte taakverdeling.

De organisatiestructuur is nauw verbonden met de organisatiecultuur. Organisaties die vooral gericht zijn op het ondersteunen van hun leden, hebben gewoonlijk een informele sfeer en er is weinig structuur aanwezig. De communicatie gebeurt vooral mondeling en bottom-up. Het relationele primeert op het taakgerichte (De Keyser, 1996: 43). De mate van formalisering en hiërarchie in een organisatie kunnen dus samenhangen met de omgang van de leden.

In de organisatietheorie wordt een onderscheid gemaakt tussen mechanistische en organische structuren (zie *figuur 3*). Hiërarchisch opgebouwde organisaties behoren bij de eerste categorie, terwijl de laatste veel minder hiërarchisch gestructureerd is. In organisch gestructureerde organisaties is er een beperkte verticale (geen hiërarchie, iedereen op hetzelfde niveau) en horizontale (weinig specialisatie van taken) opsplitsing, beperkte standaardisering en formalisering (weinig standaardprocedures en regels), informele communicatie (iedereen communiceert met iedereen,

¹⁶ Songtekst van O.G. Panty Complex (2001), 'Let's Get Revolutionised', uit *Feminist Prose and cons*, Walnut Creek: Girlsoldier.

communicatie is niet gebonden aan hiërarchische niveaus, de nadruk ligt op samenwerking) en de besluitvorming is gedecentraliseerd (iedereen participeert aan de besluitvorming). Organische structuren zijn soepel en kunnen zich makkelijker aanpassen aan veranderingen. De onderdelen ervan staan relatief onafhankelijk van elkaar en kunnen elkaar vervangen (De Witte, Vanbeselaere, 2007: 3-4). Anarcha-feministische organisaties hebben de kenmerken van een organische structuur (zie *figuur 4*).

Zoals onderzoek heeft uitgewezen, bekleden vrouwen zelden topposities in organisaties. Toch blijven een groot aantal feministen streven naar een meer gelijke verdeling van vrouwen en mannen in hoge invloedrijke functies. Andere feministen en ook anarchisten kiezen er daarentegen voor om van het hiërarchische organisatie-model af te stappen en zelf hun eigen organisaties op te richten die gebaseerd zijn op principes van gelijkheid en zelfbeheer. Ik zal in de volgende paragrafen uitleggen hoe anarcha-feministen zich dan wel organiseren en structuren en waarom zij deze manier van organiseren verkiezen.

2.2. Hoe organiseren anarcha-feministen?

2.2.1. wat is non-hiërarchie?

Zoals reeds gezegd, kenmerken de meeste organisaties en verenigingen zich door (minstens gedeeltelijk) centralistische en hiërarchische structuren, top-down beslissingsmechanismen, een strikte taakverdeling en ongelijke machtsverhoudingen tussen de leden van de organisatie. Anarchisten zowel als feministen hebben hier alternatieven voor proberen te vinden aangezien gelijkheid voor hen van groot belang is. Tegenwoordig experimenteren anarchisten nog steeds met niet-hiërarchische organisatievormen, terwijl dit in niet-anarchistische feministische groepen minder van belang lijkt te zijn. Waarom anarcha-feministen wel niet-hiërarchisch willen blijven organiseren, zal ik in het volgende onderdeel (2.3) bespreken. In dit deel zal ik de manier waarop anarcha-feministen organiseren beschrijven.

Non-hiërarchie is dus de afwezigheid van hiërarchie. In een groep of samenleving wil dit zeggen de afwezigheid van iedere vorm van gezag ("anarchie") zowel door een persoon als door meer personen. Een bekende anarchistische slogan is "Ni maître, ni esclave!", "Noch meester, noch slaaf!", waarmee bedoeld wordt dat men noch macht wil hebben over anderen, noch wil gehoorzamen. Niet onderdanig zijn, noch overheersen, maar iedereen op gelijke hoogte dus. Anarchisten en anarcha-feministen willen geen "bazen" boven zich en ook geen "onderdanen" onder zich. Wel aanvaarden ze een bepaald soort van leiderschap: leid(st)ers als inspiratiebron (Kornegger, 2002: 28) of voor een tijdelijke en specifieke taak, zonder privileges (Ehrlich, 2002; 47).

"Leiderschap is ongewenst, overbodig en vermijdbaar. In een groep kan het best zijn dat iemand tijdelijk een functie als voorzitter (m/v) heeft, maar het voorzitterschap is er alleen om te zorgen dat iedereen aan bod komt, dus juist om te zorgen dat er geen elites ontstaan. Oftewel om te zorgen dat sociale vrijheid aanwezig is en geen individuele vrijheden die tot ongelijkheid leiden." (Weia, 2007: e-mail)

Macht ("power") is een verwarrende term die verschillende betekenissen kan hebben. Meestal wordt het door anarcha-feministen als een negatief woord gezien, gerelateerd aan dwang en overheersing, behalve in de betekenis van "invloed" ("macht om" - of beter: "vrijheid om" - in plaats van "macht over") (Wiersma, 1992: 13) en "empowerment".

"People don't learn that they can live without leadership elites by accepting socialist ones; they do not end power relationships by creating new ones." Instead, there must be a redefinition of power - a qualitative change. This means a change from *power as domination* to *power as the ability to accomplish or achieve goals*: empowerment." (Iannello, 1993: 292)

Het ontstaan of in stand houden van een cultuur van leiders en volgers moet volgens anarcha-feministen in het hier en nu en op een dagelijkse basis vermeden worden. Daarom streven ze niet naar meer macht en meer machtsposities voor vrouwen in de maatschappij, maar naar de afbraak van macht.

Anarchisten baseren zich op vijf principes bij de organisatie van hun groepen en gemeenschappen: vrijheid, directe actie, solidariteit, zelfbeheer, antiauthoritarianisme en directe democratie. Deze pijlers vormen de rode draad bij het zoeken naar organisatievormen en -structuren (Pépé, 2004). In anarchistische groepen heeft iedereen (in theorie) inspraak in kwesties die haar/hem aanbelangen en wordt dus niet met representatie gewerkt wordt. Er wordt gezocht naar echte consensus. Daarnaast zijn anarchistische organisaties volledig decentraliseerd (beslissingen en verantwoordelijkheid liggen dus niet bij een persoon of enkele personen, maar worden gedeeld door iedereen). Zowel autonomie (van individuen en van groepen) als samenwerking zijn cruciaal. Ik zal in de volgende paragraaf het DIY-principe uitleggen dat tegenwoordig een belangrijke positie inneemt in het denken over anarchistisch of autonoom organiseren.

2.2.2. do-it-yourself! (DIY)

De oorsprong van het do-it-yourselfconcept zou in de punkbeweging vanaf de jaren zeventig liggen, maar voordien bestond er ook al aanhang voor wat DIY betekent en gelijkaardige ideeën werden toegepast door bijvoorbeeld activisten in de jaren zestig en rond 1900 en zelfs in de eeuwen daarvoor in christelijke en heidense gemeenschappen (Poldervaart, 2006).

Binnen de punkbeweging betekent DIY dat iedereen zelf dingen kan doen of maken. Iedereen kan artistiek bezig zijn (bijvoorbeeld schrijven, kunst maken of muziek spelen), optredens en festivals organiseren, journalist zijn (onder andere door middel van zines¹⁷, piratenradio en blogs), etc. Creativiteit en bepaalde andere talenten zijn niet voorbehouden

17 Een zine is een kleine zelfgemaakte low-budget publicatie, geschreven en gepubliceerd door een persoon of door een collectief. Er is geen winstbejag mee gemoeid, zines worden gewoon gekopieerd en meestal zelf verspreid met behulp van distro's. Het woord "zine" is afgeleid van "fanzine", maar het is dus eigenlijk een soort van ondergronds magazine.

Een distro is een non-profit distributieproject voor onafhankelijke low-budget publicaties, muziek, T-shirts, buttons, enzovoort. Vaak gaan mensen die een distro hebben, met een tafeltje naar optredens of verkopen ze hun items via internet (mail-order). Distro's komen vooral veel voor

voor een elite. Extreem specialisme en professionalisme worden geweerd. Vaardigheden en technieken worden gedeeld en aan elkaar geleerd. Daardoor hoeft er in DIY-projecten geen hiërarchie met uitvoerenden en delegerenden te bestaan. Iedereen doet/maakt zelf wat zij/hij wil, alleen of samen met anderen, maar op gelijke hoogte.

In zijn studie over zines (zelfgemaakte magazines of DIY-publicaties) vat Duncombe samen wat "do-it-yourself" of "DIY" is:

"Doing it yourself is at once a critique of the dominant mode of passive consumer culture and something far more important: the active creation of an alternative culture. DIY is not just complaining about what is, but actually doing something different." (Duncombe, 1997: 117)

Het DIY-principe wordt tegenwoordig ook door bepaalde activisten gebruikt die liever een andere samenleving willen opbouwen dan de huidige maatschappij te hervormen. In haar onderzoek naar (feministische) andersglobalistische groepen, utopisch socialisme en DIY-activisme legt Saskia Poldervaart uit wat "DIY" voor deze activisten betekent:

"DIY refers to a specific ideological attitude and utopian practice. The 'do' of DIY refers to activities to accomplish specific goals; so it is not only about ideas or critiques. The 'it' refers to many different activities, but not to every activity: it always is about designing one's own (alternative) life. The 'yourself' is where most emphasis lies and refers to the idea that everybody can take the initiative, not only social or political institutions. Some DIY activists prefer the 'We-do-it-Ourselves' concept, because it is always about doing something together." (Poldervaart, 2006)

DIY-activisten proberen in het hier en nu hun idealen in de praktijk te zetten en maken daarbij gebruik van vrijplaatsen ("free places" of "commons"). Dit zijn publieke plaatsen die "bevrijd" zijn van commercialisering of consumentisme (Poldervaart, 2006). In deze vrijplaatsen kan geëxperimenteerd worden met andere omgangsvormen gebaseerd op vrijheid en gelijkheid. DIY-activisten, waaronder anarchisten en anarcha-feministen, proberen er een alternatieve samenleving op te bouwen, die echter niet volledig afgesloten is van de buitenwereld. De "utopian movements" waarover Poldervaart schrijft proberen de maatschappij te veranderen door:

"living and exemplifying a particular set of ideals in the here and now by setting up communities and hoping to convince contemporaries to live the same way." (Poldervaart, 2006)

Vergelijkbaar met de feministische slogan "het persoonlijke is politiek" maken DIY-activisten en anarchisten op die manier van het "dagelijkse politiek"¹⁸. Er wordt eerder gefocust op emancipatie van de eigen groep of gemeenschap en op het nastreven van veranderingen hierin in de dagdagelijkse praktijk (FAM, 2004). Dus ook de manier van organiseren, samenwerken en samenleven kan als een vorm van activisme gezien worden, als een stap die kan gezet worden richting "utopie". In feite wordt het concept utopie niet in de punkbeweging en zorgen voor de verspreiding van radicale magazines en ondergrondse muziek.

18 Het idee van het activisme van het dagelijkse leven is ook terug te vinden bij de Situationisten, een avant-gardebeweging uit de tweede helft van de twintigste eeuw. "Revolution of everyday life" is de titel van een van de standaardwerken van het Situationisme, aan de hand van de Belgische schrijver Raoul Vaneigem.

als iets veraf en bijna onbereikbaar gezien, maar als iets dat in het hier en nu gerealiseerd kan worden, al is het (voorlopig) op kleine schaal.

Buiten het geïnstitutionaliseerde feminisme (terug te vinden in NGO's en vrouwenafdelingen in politieke partijen), zijn er tegenwoordig ook een relatief groot aantal feministische groepen die onder de DIY-activistische strekking van het andersglobalisme kunnen gecategoriseerd worden. Anarcha-feministen horen daar ook bij. Net zoals andere DIY-feministen zien zij het DIY-concept als een cruciaal onderdeel in hun activisme. Het stelt hen namelijk in staat om zelf te zorgen voor hun eigen bevrijding:

"DIY betekent voor mij je leven in eigen handen nemen, en dat niet laten afhangen van mensen die je willen controleren, die de macht over jou willen of van mensen die eerder "ondanks henzelf" een soort leidersfiguur zijn geworden binnen de beweging en daarom meer recht van spreken zouden hebben. Weten wat je wil en ervoor vechten. Niemand toelaten je weg te belemmeren. Ook niet verwachten dat de Staat je vrijheid zal garanderen. Dat één of andere wet je vrij zal maken, dat je bevrijding van iemand anders dat jezelf afhangt." (Emma, 2007: e-mail)

Maar DIY betekent niet dat je alles alleen moet doen. Je kan ook samenwerken op een DIY-manier, waardoor je als groep autonoom blijft en controle hebt over alles wat je doet, bijvoorbeeld bij het maken van een magazine.

"[O]ne aspect of it is that you are not dependant on anyone else to do what you do. For example our magazine is written, edited, designed and distributed by us. We can write whatever we want because we don't have to depend on anyone for funding etc. We have control over the price and can change it according to the country it's sold in so everyone can hopefully afford it. Unfortunately we did not print it ourselves so the quality was not as good as we would have liked. I guess that shows an aspect of where control is lost. [...] I think it does influence the way we organise. There is no one else we have to worry about when we take on a campaign or whatever. Doing something yourself is totally empowering, you feel like you have achieved much more when you have done something your own way without compromising to an outside force." (Marianne, 2007: e-mail)

"DIY door middel van bv workshops of zines is een heel belangrijke bron van (ongecensureerde) informatie! [...] Je kennis doorgeven en delen met anderen." (Petra, 2007: e-mail)

Door het DIY-principe toe te passen, wordt iedereen aangemoedigd om op de een of andere manier deel te nemen aan activisme. DIY-groepen zijn toegankelijker dan bureaucratische organisaties en iedereen heeft er zeggenschap. Voor de betrokken vrouwen is dit van groot belang:

"DIY permits to everyone to be an active part of struggle and change. especially for women, that haven't an active role in society(they usually don't reach high decisional positions) DIY help to take action, to be a unique part of a collective mechanism. it helps women to recognize their power." (Erika, 2007, e-mail)

Je kan zo bovendien op een respectvolle en verantwoordelijke manier leren samenwerken:

"[D]oor zelf dingen te organiseren leer je samenwerken met anderen, iets dat je creativiteit meestal ten goede komt. Samenwerken en dingen samen organiseren is een goede manier om anderen te leren respecteren in wie ze zijn en wat ze doen. Je bent niet verbonden aan regels of vergunningen en je kan alles op je eigen manier doen, zonder controles van buitenaf. [...] Zelf je lot in eigen handen nemen, actie voeren met gelijkgestelde zielen op je eigen haalbare manier." (Petra, 2007: e-mail)

DIY kan ook een zelfvoorzienend en autonoom bestaan betekenen. Op die manier biedt de anarchistische beweging manieren en voorzieningen om onafhankelijk te leven en te werken:

"DIY is about putting theory into practice. It can be a way of getting out of capitalism by making things you need yourself. It can be a statement that you don't want to buy commercial stuff. You know there isn't any oppression in the procedure of making it. Anything you do yourself contributes to the struggle in one way or another." (Louise, 2007: e-mail)

Niet aan het consumentisme meedoen en zelf alternatieven creëren, kan dus gezien worden als een vorm van protest.

"DIY is [...] non-co-operation [...] bypassing the state or other institutions such as media, school, medicine, and is a very important part of anarchafeminism. It's when we rebell against the dominance of 'experts' and the structure in society that put us at a disadvantage, and develop our own networks, strengths, and ideas instead. DIY music, publications, and other media develop our voices and our creativity, as well as letting us communicate without representation or spectacularisation, and DIY health gives us back control over our bodies, DIY learning over our education, and so on and so on..." (Isy, 2007: e-mail)

Door DIY kunnen anarcha-feministen zelfs voor de financiering van hun eigen projecten zorgen zonder afhankelijk te zijn van sponsors of subsidies:

"It's important as alternative to functioning of this consumer society and this work-buy-consume-die mentality. There's nothing what we [can't] do ourselves [...]. Combining different skills and knowledge, we can do everything. This also goes for financing of anarchist groups. As opposition to NGO ways of financing, DIY ways of raising money for some cause are different. For example, we as a group are self-sustainable. It means

that, using DIY methods, we finance ourselves, and not asking some funds of state institutions to help us with some projects. To be more concrete, all projects we made, we financed by selling on DIY punk gigs self-printed 2nd hand T-shirts, buttons, patches... And for bigger project, like anarchafeminist festival which requires more money (around 1000E), we organized several benefit punk concerts, coctel parties, selling DIY music CD compilation of bands who support this idea, even juggling on the street. And that's only legal ways☺ Possibilities are endless, it only takes much more effort to achieve it then to write some project and get the money. That's also one of the most important things that differs us from only feminist groups. You can't fight against the state, and then asking her for money to do it... I think taking DIY concept would contribute to independence of feminist struggle, making non-compromising possible." (Suncana, 2007: e-mail)

DIY-activisten (waaronder utopische socialisten en anarcha-feministen) trachten dus in het hier en nu hun ideale maatschappij te creëren. Daarom neemt zelf-organisatie een belangrijke plaats in. Zo kunnen uitgesloten en zich zelf organiseren, hun eigen structuren opbouwen en minder exclusieve ruimtes creëren. Ze organiseren zich vanuit de basis ("bottom-up") zonder hiërarchie. Door in netwerken samen te werken, kunnen (feministische) DIY-groepen hiërarchieën en representatiemodellen vermijden (Poldervaart, 2006).

2.2.3. alternatieve organisatiestructuren

De feministische beweging uit de jaren zeventig heeft zeer waarschijnlijk een invloed gehad op de manier van organiseren van hedendaagse anarchistische en andere DIY-groepen. Niet alleen wordt de slogan "het persoonlijke is politiek" gerecycleerd als "het dagelijkse is politiek", maar ook vertonen anarchistische organisaties heel wat gelijkenissen met de niet-hiërarchische feministische groepen uit de tweede feministische golf wat betreft principes en ervaringen. De conscious-raising groups en andere kleine feministische collectieven kunnen worden vergeleken met anarchistische collectieven of affiniteitsgroepen, bijvoorbeeld op gebied van structuur, omvang en omgang. Ook zijn er gelijkenissen tussen de manier van leven en werken van de communes en collectieven uit de jaren zestig en zeventig en de anarchistische groepen ten tijde van de Spaanse Revolutie, die een inspiratiebron vormen voor de anarchisten van vandaag (Vega, 1983: 7-8) en eveneens opvallende overeenkomsten vertoonden met de structuren van vrouwengroepen (Kornegger, 2002: 27).

Anarchisten verenigingen zich vaak in "affinity groups" (affiniteitsgroepen). Met "affiniteit" wordt hier een verwantschap in ideeën en kameraadschappelijke omgang bedoeld. De leden van de groep moeten het naast het delen van een gelijksoortige denkwereld ook qua persoonlijkheid met elkaar kunnen vinden. Een affiniteitsgroep is dus een groep van gelijkgezinden of kameraden, waarin de relaties tussen de leden gelijken op familiebanden (Vega, 1983: 7). Dit is nodig omdat anders samenwerking bemoeilijkt zou worden. Affiniteitsgroepen hebben steeds een beperkt aantal leden, net zoals de feministische conscious-raising groups. De groepen worden bewust klein in omvang gehouden om goed te kunnen functioneren en hiërarchische

machtsverhoudingen te vermijden. Als de groepen te groot worden, worden ze opgesplitst. In kleine groepen is het immers makkelijker om alle leden te laten deelnemen aan de besluitvorming (Vega, 1983: 10). Aangezien affiniteitsgroepen gebaseerd zijn op verwantschap of vriendschap, zijn ze van tijdelijke aard. Soms kunnen de groepen gesloten zijn (Crimethinc, 2005: 28).

De affiniteitsgroep biedt een vrije ruimte waarin men zich kan onttrekken aan de maatschappij en waarin men op een "revolutionaire" manier kan leven en zich vormen (Vega, 1983: 7). Er bestaan affinity groups die een middel bieden om de bestaande maatschappij te veranderen of een andere maatschappij op te bouwen (gekenmerkt door activiteiten gericht op de buitenwereld) en er zijn er die een (tegen)maatschappij op zichzelf vormen (gekenmerkt door activiteiten gericht op de groep zelf) (Vega, 1983: 13). Ook anarcha-feministen houden zich met beide soorten groepen en activiteiten bezig. Ze doen tegelijk acties gericht naar de buitenwereld (bijvoorbeeld het verspreiden van flyers en affiches en het aanbrengen van graffiti) als activiteiten gericht op de eigen groep of gemeenschap (bijvoorbeeld educatieve workshops en discussies).

De anarchistische auteur Michael Bakunin, een aanhanger van het collectivistisch anarchisme, gebruikte de term collectivisme voor zelfbesturende associaties van vrije individuen (Heywood, 2000: 121). Waar affiniteitsgroepen gebaseerd zijn op een reeds bestaande samenwerking en vriendschap, zijn collectieven meer permanente structuren waar samenwerking en vriendschap kan ontwikkeld worden. Individuen kunnen collectieven verlaten en andere mensen kunnen lid worden, maar de collectieven blijven bestaan (Crimethinc, 2005: 191). Collectieven worden gekenmerkt door diversiteit (in plaats van standaardisatie) zodat ze zich makkelijk aan allerlei situaties kunnen aanpassen (Crimethinc, 2005: 193).

Anarcha-feministische collectieven en affiniteitsgroepen zijn grassrootsorganisaties die beslissingen maken vanuit de basis ("bottom-up" in plaats van "top-down") en die dus gedragen worden door de gemeenschap. Alle leden van de groep of gemeenschap worden betrokken bij het beslissingsproces, zeker bij belangrijke beslissingen. Iedereen heeft inspraak in kwesties die haar of hem aanbelangen. Er wordt op toegezien dat iedereen haar/zijn mening kan zeggen over een bepaalde kwestie en invloed heeft op wat er gedaan wordt en hoe. In anarcha-feministische (en anarchistische) collectieven wordt er getracht om via consensus beslissingen te maken in de plaats van te stemmen of de beslissingsbevoegdheid aan een persoon of een selecte groep over te laten. Indien nodig kan er tijdens vergaderingen gebruik gemaakt worden van middelen of technieken zoals "check-ins", "go-rounds" (rondjes), brainstorms, zich opdelen in kleine groepen, de "fishbowl"¹⁹ of kunnen er andere afspraken gemaakt worden om te vermijden dat slechts bepaalde mensen steeds aan het woord zijn. Taken die deelnemers in vergaderingen of discussies op zich kunnen nemen zijn die van de "notetaker", de "timekeeper", de "vibeswatcher" en de "facilitator" (Butler, Rothstein, 1987). Er bestaat geen strikte langdurige taakverdeling

19 De "fishbowl" is wanneer deelnemers met een verschillende mening voor een bepaalde tijd bij elkaar worden gezet om hun standpunten te verdedigen terwijl de rest van de groep rond hen zit en luistert. Daarna worden de discussie en de standpunten door iedereen geëvalueerd. Een variatie hierop zou kunnen zijn dat eerst alle mannen in de "fishbowl" worden gezet en daarna alle vrouwen om over hetzelfde onderwerp te discussiëren (Pépé, 2004; Butler, Rothstein, 1987).

en specialisatie in anarcha-feministische groepen, omdat dit botsende belangen en perspectieven en machtsverschillen en dus spanningen in de groep kan veroorzaken (Crimethinc, 2005: 196). Daarom worden functies en taken geroteerd en vaardigheden gedeeld en aan elkaar aangeleerd. Zo worden er bijvoorbeeld workshops gegeven over actie- en discussietechnieken en cursussen om te leren DJ-en of zeefdrukken. Dit heeft onder andere tot doel dat "leiders" (in de negatieve zin) vermeden worden, terwijl het afleren van passiviteit en zorgen dat iedereen kan spreken en deelnemen, bijdraagt tot het verminderen van "volgelingen".

Tegenwoordig zijn veel anarcha-feministische organisaties en projecten van relatief korte duur. Tijdelijke projecten gaan soms niet meer dan enkele jaren mee. Het collectief Angry Girrls uit Leuven bijvoorbeeld, dat onder dezelfde naam een zine maakte, andere zines distribueerde en alternatieve menstruatieproducten maakte en verkocht, heeft slechts een paar jaar bestaan en bracht maar twee nummers van hun zine uit. Toch hebben zij een invloed gehad op de lokale en Vlaamse anarchistische gemeenschap, want de zines zijn nog steeds uitleenbaar in anarchistische bibliotheken en de onderwerpen die zij aanhaalden komen nu aan bod in anarchistische kranten zoals De Nar²⁰. Sommige groepen houden het langer vol. Zo bestaat Anfema uit Kroatië sinds 1999, Wiedzma uit Polen sinds 1996, de Anarchafeminist International sinds 1982 en Atalanta uit Nederland sinds 1980²¹. Er zijn ook veel anarcha-feministen die niet in een groep zitten (bijvoorbeeld omdat er geen andere anarcha-feministen in hun buurt wonen). Sommige projecten worden dan ook slechts door een persoon uitgevoerd, hoewel deze steeds verbonden zijn met de ruimere beweging. Er bestaat veel variatie in de soorten van projecten, initiatieven en organisaties waar anarcha-feministen mee bezig zijn. Organisatievormen kunnen verschillen of evolueren, maar worden steeds op dezelfde anarcha-feministische principes gebaseerd. Hiërarchie, professionalisering en competitie worden geweerd, ten voordele van vrijheid, autonomie, gelijkheid en samenwerking.

2.2.4. netwerken en samenwerking

Ook samenwerking tussen verschillende groepen gebeurt op een niet-hiërarchische manier. Aangezien anarcha-feministen zich in kleine groepen organiseren in plaats van in grote nationale of internationale organisaties met een hiërarchische structuur, zoeken ze naar andere manieren om op internationaal vlak met elkaar samen te werken. Verschillende affiniteitsgroepen kunnen zich (tijdelijk) met elkaar verbinden in een netwerk of kunnen een deel zijn van een federatie waarin ze toch onafhankelijk blijven werken (Vega, 1983: 7, 8). Het netwerk kan als een honingraat worden gezien waarvan elk vakje autonoom is, maar toch raakvlakken heeft met andere vakjes die samen een geheel vormen. Dit in tegenstelling tot een spinnenwebstructuur waarvan alle lijntjes naar het centrum leiden (Stekelenburg, Everson, 1980; 44). Samenwerking mag de autonomie van de afzonderlijke groepen en individuen dus niet in de weg staan. Voorbeelden van zulke anarchistische netwerken zijn People's Global Action en Dissent²². Hierin kunnen verschillende groepen en individuen

20 <http://www.denar.be>

21 Zie bijlagen

22 <http://dissentnetwerk.org/node/49>

zich verenigen zonder hun autonomie te verliezen. Er zijn ook anarcha-feministen, queers en antiseksistische groepen in actief.

Netwerken kunnen ontstaan of verstevigd worden via contacten of ontmoetingen op evenementen of acties, via alternatieve media of via het internet. Anarchistische, feministische of anarcha-feministische evenementen (zoals activistenbijeenkomsten, lezingen of informatieavonden, workshops, boekbeurzen en festivals) zijn gelegenheden waar anarcha-feministen elkaar kunnen tegenkomen en beginnen met een samenwerkingsverband. Een goed voorbeeld van zo'n evenement is "Anfemafest", een anarcha-feministisch festival dat in april 2007 plaatsvond in Kroatië. Het was een ontmoetingsplaats voor anarcha-feministen uit verschillende landen. Op het programma stonden vooral workshops en discussies, omdat de nadruk lag op de opbouw en groei van een internationale anarcha-feministische beweging, maar er was ook plaats voor ontspanning, muziek en tentoonstellingen. Ter plaatse werden plannen gemaakt om regelmatig soortgelijke festivals te organiseren op andere locaties in Europa om zo het anarcha-feminisme hier verder te laten groeien.

Ook door middel van zines²³ komen anarcha-feministen met elkaar in contact. Met name de riot grrrlbeweging (een DIY-feministische stroming die begin jaren negentig ontstond in Noord-Amerika en veel overlappingsen vertoont met anarcha-feminisme) maakte hiervan veelvuldig gebruik. Het netwerk van zines en distro's is een belangrijk instrument in de verspreiding van informatie en ideeën en het vinden van gelijkgezinden. Met de intrede van het internet hebben blogs, e-zines, forums en andere websites deze papieren magazines gedeeltelijk (maar zeker niet helemaal) vervangen. Het internet heeft ook een enorme invloed op het verstevigen en uitbreiden van netwerken tussen anarcha-feministen, anarchisten en DIY-activisten. Mujeres Libres is een internationale mailinglist voor anarcha-feministen waar discussies worden gevoerd en nieuws- en actieberichten worden gepost. Zo kunnen anarcha-feministen wereldwijd op de hoogte blijven van elkaars plannen en activiteiten. Voorbeelden van zulke berichten zijn aankondigingen van zelfgeorganiseerde evenementen, oproepen tot steun aan acties en petitieën en nieuws dat met vrouwen te maken heeft.

Voor samenwerking met andere niet-anarchistische feministische groepen en personen zijn anarcha-feministen meestal wel te vinden, zolang deze niet verboden zijn aan politieke partijen of botsende standpunten innemen. Samenwerking kan hen enkel versterken om hun doel te bereiken en het is ook mooi meegenomen om ervaringen uit te wisselen en van elkaar te leren.

"If it's an unpolitical feminist group that is organising something that goes in line with the ideology, yes, I think that anarcha-feminists could (should) cooperate with others. Use everyone for your goals but don't let anyone use you." (Louise, 2007: e-mail)

"You can always make links with others if you share any kind of common ground - and feminism should be one of those - even just being women should be. And you can work with other people with different ideas without compromising what you believe, if you are clear about who you are and where you're coming from. So I think yes, it's possible, but that doesn't

²³ Op <http://www.grrrlzines.net> is een lijst van zines gemaakt door vrouwen en transgenders te vinden, met daarnaast ook links naar researchpapers over zines, de geschiedenis van zines en waar zines te vinden zijn.

mean if will necessarily go well!" (Isy, 2007: e-mail)

Ook publicaties en documentaires gemaakt door andere feministische organisaties worden door anarcha-feministen geraadpleegd en gebruikt:

"[W]e took short movies about women and media, very well done, for our lecture/discussion about the same topic. Also we borrowd some books from local feminist NGO for some of our projects. Things like that, but not so sure for some joint campaigns, cause of ways of organizing and financing, etc." (Suncana, 2007: e-mail)

NGO's en DIY-activisten kunnen elkaar steunen, hun actievormen kunnen elkaar aanvullen. Zo kunnen geïnstitutionaliseerde organisaties de rol van bemiddelaar op zich nemen en zorgen voor bescherming en acceptatie van de meer radicale groepen die op hun beurt verder werken aan alternatieven en zorgen dat de beweging niet gerecupereerd wordt (Poldervaart, 2006).

Maar er zijn ook anarcha-feministes met minder positieve ervaringen met andere (liberaal) feministische organisaties.

"I have bad experience working with liberal organisation, there is to many bureaucracy and hierarchy. [...] I was the part of "Ster" committee, it was group run because women on waves was coming to Poland. It was cooperation by few polish organisations, this legal one and not legal like wiedzma for example. And there I could see what hierarchy mean. I could see who is most important and who is just a volunteer. Some of women from liberal groups promote themselves and even they did not want other organizations be involve in this project. It was quite shocking for me." (Goska, 2007: e-mail)

Anarchisten en anarcha-feministen zijn dus voor samenwerking te vinden zolang ze zich kunnen vinden in de ideeën en activiteiten van de organisatie(s) waarmee ze samenwerken en zolang hun autonomie behouden blijft.

2.3. Waarom niet-hiërarchisch organiseren?

2.3.1. kritiek op structuurloze collectieven

Zoals eerder gezegd waren niet alle feministen in de tweede golf overtuigd van het goed functioneren van kleine leiderloze groepen. Hun zogezegde structuurloosheid²⁴ zou een manier zijn om macht te verbergen, schreef Freeman in haar essay "The Tyranny of Structurelessness" (Freeman, 2002: 55). Daardoor ontstonden er elites, een minderheid die de macht en privileges in handen hadden (Heywood, 2000: 167). Freeman verklaart het ontstaan van elites in "structuurloze" groepen door "communicatienetwerken" gebaseerd op vriendschappen tussen bepaalde leden. De mensen die tot deze informele netwerken behoren, hebben meer macht in de groep dan anderen. Ook zijn er bepaalde criteria die het makkelijker maken om tot de informele elite te behoren zoals het hebben van veel tijd (en dus geen voltijdse baan), een middenklasseachtergrond, een zeker scholingsgraad, een bepaald uiterlijk en redelijk jong zijn. Deze eigenschappen kunnen echter variëren van groep tot groep (Freeman, 2002: 56). Deelname aan de groep vanaf haar ontstaan in

²⁴ Freeman gelooft zelf niet dat echte structuurloosheid bestaat. Volgens haar ontwikkelt er zich altijd een soort van structuur in een groep.

plaats van zich later hebben aangesloten heeft eveneens een grote invloed op de zeggenschap en invloed die men kan uitoefenen in de groep (Freeman, 2002: 57). Naast het probleem van elites binnen groepen, ontstonden in de vroege feministische beweging woordvoersters die niet door de groep of beweging waren gekozen, maar voor de buitenwereld wel de feministische beweging vertegenwoordigden. Hun "sterrenstatus"²⁵ werd hen verweten door andere feministes (Freeman, 2002: 57). Ook al hielden feministen zich vast aan een ideaalbeeld van samenwerking en "unity", toch ontstonden er persoonlijke conflicten en onenigheden (Vanderpyl, 2004: 54-55).

Als oplossing voor het ontstaan van informele elites en conflicten stelt Freeman voor om de structuur van groepen expliciet te maken, om zo informele ongelijkheden tussen de leden tegen te gaan. De regels van het beslissingsproces moeten open en toegankelijk zijn voor iedereen en dit kan enkel gebeuren als ze geformaliseerd zijn, beweert ze (Freeman, 2002: 55). Uiteindelijk pleit Freeman voor meer "structurering". Ze is overtuigd van het feit dat enkel in een strikt gestructureerde organisatievorm informele elites vermeden kunnen worden. Ze is voorstander van het selecteren door de feministische beweging van bepaalde vrouwen die meer macht krijgen, omdat een totale afschaffing van (formeel of informeel) macht volgens haar niet mogelijk is (Freeman, 2002: 60). Wat ze echter niet wil zien is dat *formele* elites dan weer alle ruimte krijgen om macht over anderen uit te voeren en aangezien deze strikte machtsstructuren officieel afgesproken en vastgelegd zouden worden, zijn ze nog moeilijker te bestrijden. Zo blijven er elites bestaan, alleen zijn ze nu formeel en beter zichtbaar in plaats van informeel en verborgen. Wel voegt ze er een paar voorwaarden aan toe om institutionalisering te vermijden: namelijk de leiderschapsposities (en andere taken) mogen slechts van tijdelijke aard zijn en leid(st)ers moeten aangesteld zijn door de groep, de uiteindelijke beslissingen moeten toch door de hele groep gemaakt worden en informatie en middelen moeten voor iedereen toegankelijk zijn (Freeman: 2002: 61).

Een andere kritiek op niet-hiërarchisch organiseren in autonome kleine groepen is dat het tijdrovend kan zijn (omdat beslissingen met iedereen samen moeten worden genomen en consensus bereikt moet worden²⁶) en groei bemoeilijkt of vertraagd (Thomas, 1999: 110). Zeker als er conflicten ontstaan is het niet eenvoudig om een echte consensus te vinden.

"Uit ervaring weet ik dat de discussies nodeloos lang kunnen duren voordat er een beslissing valt.. Ook groepsdruk kan een negatief aspect zijn van samenwerking in groep." (Petra, 2007: e-mail)

Door hun relatief kleine omvang en traag beslissingsproces zouden niet-hiërarchische collectieven ineffectief zijn. Volgens Freeman zijn enkele van de voorwaarden om een leiderloze groep te laten slagen dat ze klein en projectgericht is, maar het nadeel is dan dat de activiteiten beperkt blijven tot een lokaal niveau en niet nationaal of internationaal geregeld kunnen worden (Freeman, 2002: 59). Om op een landelijk niveau te 25 Kornegger argumenteert echter dat "sterren" en "leidsters" in de feministische beweging in de jaren zeventig gedeeltelijk zijn kunnen vermeden worden en dat de variatie aan kleine projecten en groepen zorgden dat feminisme een "many-headed monster" werd dat niet kon vernietigd worden door "singular decapitation". (Kornegger, 2002: 28).

26 Daarom dat het in anarchistische haastgroepen die snel een actie moeten voorbereiden niet altijd lukt om met iedereen te overleggen tot er een gezamenlijke beslissing is genomen waarin iedereen zich kan vinden. Nochtans is het cruciaal dat dit toch geprobeerd wordt.

functioneren is volgens Freeman een [hiërarchische] "structuur" en een grote organisatie nodig (Ehrlich, 2002: 46). Hierbij verwijst ze naar de Amerikaanse vrouwenrechtengroepen zoals NOW (National Organisation of Women) die zich focussen op nationale campagnes in plaats van lokaal werk (Freeman, 2002: 60).

Sinds de jaren tachtig zijn de structuren van veel feministische organisaties langzamerhand veranderd onder invloed van interne conflicten, externe invloed en groei en succes (Thomas, 1999: 102-103; Vanderpyl, 2004: 60-61). Velen evolueerden van informele collectieven naar meer professionele, bureaucratische, hiërarchisch-gestructureerde organisaties. Beslissingen werden niet meer door de hele groep genomen en er kwam een strikte taakverdeling. Feministen kozen hiervoor of voelden zich genoodzaakt om compromissen te maken om voort te bestaan of te groeien. In haar onderzoek naar de structurele evolutie van feministische gezondheidscentra onderscheidt Jan E. Thomas drie soorten feministische organisatietypes waar de collectieven uit de jaren zeventig naar geëvolueerd zijn: feministische bureaucratieën, participatorische bureaucratieën en collectivistische democratieën. De feministische bureaucratieën hebben de meest hiërarchische structuur en hechten enkel belang aan het feministisch gehalte van hun resultaten (wat er bereikt wordt), niet van hun processen (de werking die kan zorgen voor empowerment van de groep). Collectivistische democratieën vertonen de meeste overeenkomsten met de collectieven van vroeger. Voor hen staat het proces centraal als feministische organisatie (Thomas, 1999: 116).

Ook binnen de anarchistische beweging woeden er wel eens discussies over het wel of niet (over)structureren en organiseren van de beweging. De vraag is echter niet of anarchisten zich wel of niet moeten organiseren, maar hoe ze zich moeten organiseren (Guérin, 1976: 43). Zo is het ook geen kwestie van wel of geen structuur, maar van wat voor structuur. Sommigen denken meer te bereiken in een grote organisatie, maar de meeste anarchisten hebben een weerstand tegenover "superstructuren" en grote organisaties en coalities omdat ze vrezen dat de kleine collectiefjes en individuen zo hun eigenheid en autonomie zullen verliezen. Anarchisten zijn dus over het algemeen voorstander van het vormen van kleine collectieven (die qua thema en/of regio afgebakend zijn) die op vrijwillige basis kunnen samenwerken (Curious George Brigade, 2002). Immers heeft ook een kleine groep mensen het potentieel om de wereld te veranderen (Margaret Mead geciteerd in Crimethinc, 2005: 32).

Anarcha-feministen geven toe dat het niet altijd zo gemakkelijk is om verschillen in verantwoordelijkheid en zeggenschap tegen te gaan (bijvoorbeeld door verschillen in ervaring en in de hoeveelheid tijd die men in de groep of het project kan steken of door communicatieproblemen). "These [...] problems [...] came out from the fact that we are all very different, we don't take things equally serious, and we have different background/experience when it comes to practical activism and theoretical points of views. It is a big problem when one of two persons are doing the most of the job, and the rest of them are doing something from time to time, or skipping meetings (some more, some less), or getting late, or when attempts of communication about that comes only from one side... [...] The thing is in taking over responsibility - that's why some sort of hierarchy developed. [...] [I]f people are irresponsible, things can be

very chaotic, and it leads to big holes in organization (for some event, for example)." (Suncana, 2007: e-mail)

De grens tussen invloed en dominantie van bepaalde leden over anderen kan heel dun zijn:

"In elke groep zijn er mensen die heel goed weten wat ze willen en het heel goed kunnen verwoorden en mensen die van nature meer twijfelen, meer afwachten en moeite hebben met zich uit te drukken. Ik ben heel wat geëvolueerd de laatste jaren en ik ben heel wat mondiger geworden. Soms lijdt dit tot lastige situaties want er zijn mensen die dat feit op zich al bedreigend en dominant vinden." (Emma, 2007: e-mail)

Toch kan een informele hiërarchie beter beperkt worden dan een vastgelegde hiërarchische structuur:

"I think nearly always, you get some kind of informal hierarchy, where a few people are given more power than others, either due to their personalities, their abilities, or the fact that they're more pushy. This can be okay if people deal with it honestly and openly, recognising where and when others may be disadvantaged or pissed off, and acknowledging where people should take the lead or may 'know better', or it can go wrong and lead to power struggles, and fail. I think there's a big difference between 'natural' leadership and hierarchical structure, which gives people power from above and for every situation, rather than from below and with the need to prove yourself adequate, in a given situation." (Isy, 2007: e-mail)

Het vermijden van hiërarchische machtsverhoudingen, informele elites, machogedrag en conflicten is dus niet altijd zo eenvoudig, men moet er over blijven waken, technieken ontwikkelen en afspraken maken om het tegen te gaan. Maar uit mijn onderzoek is gebleken dat anarcho-feministen er van overtuigd zijn dat dit moeilijk, maar niet onmogelijk is.

"Het is heel moeilijk. Op dit punt van mijn leven, denk ik nog altijd dat het mogelijk is en dat het bovendien nodig is om ons op horizontale en DIY-manier te organiseren, maar het heeft tijd nodig." (sapitoverde, 2007: e-mail)

Het is immers nodig om omgangsvormen gebaseerd op machtverschillen af te leren en dat vergt tijd.

"Disadvantages are the same as in any non-hierarchical group: we have not to be taught to be free, so we tend to reproduce relationship based on force. for me, it is possible to reach non -hierarchical ideal in a group, but it's needed a good work on everybody self to recognize mental structures and fears we learnt." (Erika, 2007: e-mail)

Veel hangt ook af van de groep mensen waarmee je samenwerkt en hun bereidheid om zich bewust tegen informele hiërarchieën te verzetten:

"If you can reach the ideal, well, I think it depends on the group you are a part of but I think [it's possible]. More or less, depending on the persons who are part of the group. It's important to always keep looking critically at the structures of your group and try to develop new and better ways of organising. [...] I think [informal elites] can be avoided by having speaking-lists and meeting-structures. It already exists folders and exercises about meeting-structures that are good and can be helpful in succeeding with having non-hierarchal groups." (Louise, 2007: e-mail)

Soms zijn bepaalde technieken en hulpmiddelen nodig om non-hiërarchie te garanderen.

"I've worked in many many groups, collectives, organisations and projects that have been explicitly non hierarchically organised, and sometimes it's worked great and sometimes it's been awful. When it's great, it's just not so big a deal, and we all just get on with it as equals. Sometimes it means having to find procedures to guarantee everyone is given opportunities, which can be frustrating but useful." (Isy, 2007: e-mail)

2.3.2. argumenten voor niet-hiërarchisch organiseren

"Als je vecht tegen verschillende soorten onderdrukking zou het nogal gek zijn om op een hiërarchische manier te werken." (Petra, 2007: e-mail)

In haar tekst "The Tyranny of Tyranny" schreef Cathy Levine een repliek op Freeman's pleidooi. Ze verdedigde daarin de anarchistische manier van organiseren van de feministische conscious-raising groups. Conscious-raising groups kunnen volgens Levine niet alleen bijdragen tot bewustmaking en het vertalen van de woede, frustratie en ontevredenheid van vrouwen in actie en organiseren, maar ze helpen de feministische beweging ook om een vrouwencultuur te bouwen. Daarin kunnen vrouwen zich uitdrukken en hun identiteit ontwikkelen los van patriarchale normen (Levine, 2002: 64). In tegenstelling tot Freeman, vindt Levine vriendschappen niet bedreigend voor de omgang van een groep. Affiniteitsgroepen zijn immers gebaseerd op vriendschap en verwantschap. Hier kan veel sterkte en steun uit gehaald worden. Ze stelt dat "the revolution should be built on the model of friendships" (Levine, 2002: 66). Levine pleit verder voor het aanbieden van alternatieven voor de kapitalistische maatschappij. Wanneer feministische organisatiestructuren of bijeenkomsten niet meer te onderscheiden zijn van kapitalistische organisatiestructuren en vergaderingen, is er volgens haar iets mis. Deze bureaucratische structuren zorgen immers voor een gebrek aan controle voor de betrokkenen (Levine, 2002: 65).

"The reason for building a movement on a foundation of collectives is that

we want to create a revolutionary culture consistent with our view of the new society; it is more than a reaction [against the bureaucracy in the society]; the small group is a solution." (Levine, 2002: 65)

Volgens Levine kan elitisme niet bestreden worden door het installeren van hiërarchische structuren (Levine, 2002: 66). Ook hedendaagse anarcha-feministen zien weinig in het vervangen van een (informele) hiërarchie door een andere (formeel). Ze hebben een afkeer van beide. Ook willen ze de collectieve organisatiestructuur niet zomaar afschrijven, maar ze zijn zich wel bewust van de mogelijke informele elites en conflictsituaties die kunnen ontstaan.

Hiërarchie en anarchisme staan principieel recht tegenover elkaar. Anarchisme wordt immers gedefinieerd als "a theory and practice involving a consistent opposition to hierarchy" (Fields, 1990). Ook feministische groepen die het collectivistisch democratische organisatiemodel volgen, beschouwen hiërarchie als ideologisch inconsistent met feminisme (Thomas, 1999: 116).

"Feminism in this broader [utopian socialist], non-institutional form, encompassing men as well, is a struggle against all forms of hierarchy." (Poldervaart, 2006)

Hieruit volgt dat anarcha-feministen zowel uit anarchistische als feministische overtuigingen een afkeer hebben van hiërarchie. Daarom proberen ze zich op een niet-hiërarchische manier te organiseren in kleine collectieven waarin iedereen gelijk is.

Anarcha-feministen proberen in het hier en nu iets te veranderen. Niet alleen de buitenwereld willen ze anders, maar ook hun eigen gemeenschap proberen ze vorm te geven volgens hun idealen. Door hun manier van leven, organiseren en samenwerken zorgen ze dat feministische en anarchistische ideeën niet enkel ideeën blijven of uitgesteld worden "tot na de revolutie". Een niet-hiërarchische gemeenschap kan een voorafspiegeling zijn van een anarcha-feministische utopie. Een vrijplaats waarin men kan leren en leven heeft het potentieel om idealen in verband met gelijkheid in het hier en nu werkelijk te maken. Compromissen sluiten om een lange termijn doelstelling te bereiken, zien anarcha-feministen niet zitten. Ze schenken evenveel aandacht aan hoe een bepaald doel bereikt wordt. "The ends must be equal to the means" (Pépé, 2004).

"You cannot liberate yourself by non-liberatory means; you cannot elect a new set of politicians (no matter how sisterly) to run the same old corrupt institutions - which in turn run you" (Ehrlich, 2002: 42).

Daarom is de manier van zich organiseren en samenwerken ook een vorm van activisme, een doel op zich. Het proces (of de manier van werken) is net zo belangrijk als de uitkomst. Hiërarchieën horen niet thuis in het gedachtengoed van anarcha-feministen en aangezien ze in het hier en nu iets willen veranderen, kiezen ze voor niet-hiërarchische organisatiestructuren.

"De manier van organiseren is voor mij niet ondergeschikt aan het doel dat je hebt. Die twee kan je niet scheiden. Je kan geen project dragen die streeft naar een "gelijke" samenleving door methodes te gebruiken die zo'n samenleving uitsluit. Het doel is niet zoiets dat apart staat van alles wat eraan vooraf gaat." (Emma, 2007: e-mail)

"In the case of anarcha-feminism (and anarchism) the way of organising is basic to reach the goal, because the organisation is the goal itself." (Erika, 2007: e-mail)

"It's important how you organise, practice should be following the same thoughts as the theory." (Louise, 2007: e-mail)

De meeste hiërarchisch-gestructureerde organisaties (bijvoorbeeld in de bedrijfswereld, maar ook bij NGO's) hebben nauwelijks vrouwen aan de top. Daardoor hebben vrouwen weinig beslissingsmacht en invloed op het beleid. Wanneer de beslissingsmacht over alle leden of medewerkers gelijk verdeeld wordt, de taken geroteerd worden zodat de belangen van iedereen overeenkomen en er op wordt toegezien dat er geen informele elites ontstaan (bijvoorbeeld door machogedrag), hebben vrouwen evenveel te zeggen. Anarcha-feministen willen niet evenveel vrouwen als mannen aan de top, maar ze willen helemaal geen top. Ze zijn niet tevreden met meer vrouwelijke ministers, directrices, voorzitters,... maar willen hiërarchische structuren afschaffen. Alleen zo kunnen alle vrouwen deelnemen aan beslissingen die hen aangaan. Bijvoorbeeld: nu zijn vrouwen afhankelijk van de overheid om abortus legaal te maken en te houden, terwijl ze er zelf niets over te zeggen hebben, ook al is het een kwestie die hen direct aangaat. Het feit dat een minister een vrouw is, biedt geen garantie dat ze voor vrouwenrechten opkomt. Daarom pleiten anarcha-feministen voor directe democratie, zelfbeheer en autonomie.

Daarnaast staan kleine niet-hiërarchische collectieven meer open voor "gewone" vrouwen, ze zijn toegankelijker en de leden beter aanspreekbaar. Er kan bovendien een hechte groep tussen de leden ontstaan. Op een niet-hiërarchische, anarcha-feministische manier werken heeft dus ook veel voordelen:

"Bij de opzet van een ekologisch woonwijkje in Utrecht ben ik een paar jaar voorzitter geweest. De egalitaire tendenzen die er al in de (grotendeels niet-anarchistische) groep waren heb ik telkens weer benadrukt, geprobeerd verder uit te bouwen. Zo hebben we nooit via een stemming besluiten genomen, dat betekende langer vergaderen omdat naar consensus gezocht moest worden, maar de inefficiëntie van de vergaderingen had als bij-effect dat efficiënt aan de sociale cohesie is gewerkt. Oftewel: anarchie is sociaal veel beter dan de-meerderheid-beslist-democratie. Dit is duidelijk haalbaar, maar hoe minder machismo hoe beter het werkt." (Weia, 2007: e-mail)

De afwezigheid van hiërarchie bevordert dus de groepssfeer.

"Ik denk dat het heel positief kan zijn voor de samenwerking, op voorwaarde dat iedereen de tijd neemt om naar elkaar te luisteren. Iedereen kan ideeën inbrengen en er kan over gepraat worden. Je beslist zelf wat je wel of niet wil doen." (Petra, 2007: e-mail)

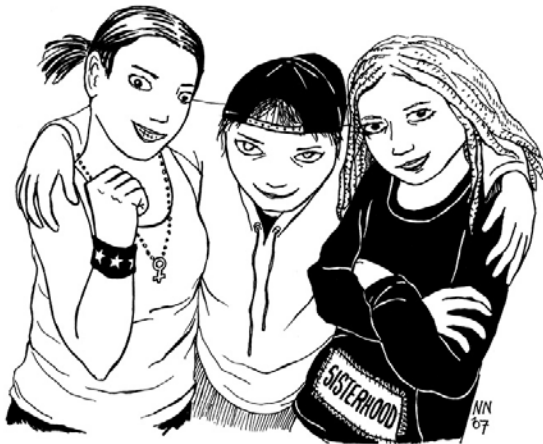
Iedereen zit op dezelfde hoogte en iedereen wordt gerespecteerd waardoor iedereen evenveel invloed heeft.

"a non-hierarchical manner permits to everyone to be in the same position in the group, to have the same importance and the same opportunity to participate. the advantages are that we can learn to be in a group, participating in a active way without reproduces hierarchical-patriarcal model." (Erika, 2007: e-mail)

Over het algemeen is het dus aangenamer om te werken.

"It's more informal, more pleasant to work, you bound with people very much, you even develop personal friendships, it's very flexible to different individualities, it depends of you only - how much you are willing to give, how much you want to do work individually, and on which way you want to cooperate with each other." (Suncana, 2007: e-mail)

Dit gemeenschapsgevoel, de kameraadschap en het zich thuis voelen onder gelijkgezinden is wat anarchisten heeft aangetrokken tot de anarchistische beweging (Ayla, 2007: gesprek en e-mail). Ze vinden er steun en vriendschap en een vrijplaats om zich te ontwikkelen en te leren. Het is vergelijkbaar met het concept "sisterhood" van de feministische beweging, een gevoel van eenheid en samenhang. Wat vrouwen ook aantrekkelijk vinden aan de anarchistische beweging is "het idee dat je je idealen ook al gedurende je eigen leven kunt verwezenlijken, het is niet strijden voor later" (Metz, 1998: 9).

Anarcha-feministes hebben zowel negatieve als positieve ervaringen met (pogingen tot) niet-hiërarchisch organiseren. Maar de positieve ervaringen tonen aan dat het wel mogelijk is om elkaar gelijk en respectvol te behandelen in een actiegroep.

"I was involved in Wiedzma - anarcha-feminist group, The Green Federation - ecological association, Food Not Bombs collective. And to be honest all these groups was great in the matter of equality treating. Maybe because all these groups was run by more or less the same people, and we all lived in small town, and I thing this is the most difference - between groups in cities and in small town. I thing in small towns people know each other better, and they respect themselves much more." (Goska, 2007: e-mail)

"Er zijn vele voorbeelden van hoe iets scheef kan groeien, [...] maar dat betekent niet dat niet-hiërarchie niet mogelijk is. [...] Ik heb in anarkagroepen gezeten en in groepen die nogal een eind in die richting gingen - deze activiteiten hoorden tot de hoogtepunten uit mijn leven! (Feitelijk nog steeds, want Atalanta bestaat en is anarka, al zijn we slechts met twee.)" (Weia, 2007, e-mail)

"Just making that this kind of group [Anfema] works/exists for years, means that resistance exists and also people who still care, passing this resistance on, and on..." (Suncana, 2007: e-mail)

Anaracha-feminisme en de kritiek en aanvullingen die zij levert aan niet-hiërarchische theorie en praktijk kan dus bijdragen aan het ontwikkelen van een feministische manier van organiseren:

"[I]t appears that some women's groups have come to learn that nonhierarchy does not mean nonstructure. Combining the concept of non-hierarchical *structure* with theories of empowerment, anarchist feminists may be contributing something new to existing theories of organization." (Iannello, 1993: 292)

2.3.3. doing-it-ourselves: women only

De conscious-raising groups uit de tweede feministische golf waren voorbehouden voor vrouwen. Vrouwen (en andere minderheidsgroepen) organiseren zich nu nog vaak apart (als "women only") omdat er binnen de anarchistische beweging (en ook de rest van de andersglobaliseringsbeweging) weinig aandacht wordt besteed aan genderissues zoals bijvoorbeeld geweld tegen vrouwen en de vervrouwelijking van armoede en migratie (Poldervaart, 2006). Als vrouwen zich samen organiseren, zijn ze zeker dat deze problematieken aan bod komen. Meestal focussen vrouwengroepen zich dan ook specifiek op activiteiten in verband met gender.

Bovendien kunnen vrouwen in vrouwengroepen z gezegd "mannelijke" taken uitvoeren en zich oefenen in vaardigheden waar ze anders niet of nauwelijks de kans toe krijgen in gemengde groepen. Zo kan de toepassing van het DIY-concept leiden naar empowerment van de leden van feministische vrouwengroepen. De sfeer blijkt vaak gemoedelijker in "women-only" groups, de leden ondervinden er meer steun en er komt minder machogedrag voor. Vrouwen hebben ook meer kans om te spreken in de groep, en meer kans dat er naar hen geluisterd wordt (Let It Be Known, 2000). Zo hopen ze meer zelfvertrouwen en onderlinge solidariteit te ontwikkelen (FAM, 2004). Maar zoals bleek uit de conscious-raising groups, zijn ook vrouwengroepen niet altijd vrij van hiërarchische neigingen en elitisme. Daarom moet men steeds bewust blijven voor het gevaar van het ontstaan van informele elites.

In het verslag over haar ervaringen in een antioorlogsactiekamp van en voor vrouwen in Duitsland vertelt de feministe Allison Brown:

"Many women had felt frustrated trying to work in mixed groups because hierarchies always seemed to develop and the effort necessary in breaking through sexism took away from their energy to oppose the missiles. While it is obvious that these problems also exist in women's groups, many women felt more able to confront these questions with other women. Some live mostly woman-oriented lives, so their political work would clearly also be with women; for others, it was not an exclusion of men as much as it was an "inclusion" of women. We pushed ourselves, many for the first time, organizing, when we had previously often allowed men to take the organizing roles." (Brown, 1989: 73)

Anarcha-feministen vinden dat "separatisme" of het apart organiseren van vrouwen (of andere minderheidsgroepen) (soms) nodig is of gewoon aangenaam:

"I want to work with women, and separately with women sometimes, whilst understanding ourselves as part of a mixed movement - my emphasis is on the latter, personally [...]. It's always important to find your connections from your common situations, and relating to other women is part of that for me. And as the world I know is so male dominated, it's refreshing and exciting to occasionally come together just as women on a political level to see what happens... [...] I am part of the Brighton Women's Health Collective but not since very long - it's been going for many years now and is an amazing, currently closed group of women. We meet regularly, discuss relevant issues, learn things, try to figure stuff out, share resources, and hold workshops, skillshares, and work on outside projects. I also work with a couple of other women in Attitude, Voice, Fist, our women's self defence training group, we skillshare amongst ourselves, organise open classes, and teach in different settings. Both these groups have a very relaxed, respectful, considerate and caring atmosphere. I've also been involved with other women only groups in the past which have been more or less succesfull. Sometimes we've been too polite to each other... But as I've been involved and still am in a variety of other mixed anarchist projects and groups, I definitely value the experiences I have in women only groups - there's a difference, I wouldn't want to generalise it though." (Isy, 2007: e-mail)

Ze merken op dat verschillen in omgang eerder te maken hebben met machogedrag dan met gender, maar dit soort gedrag komt vaker voor bij mannen:

"Er is meestal, maar niet noodzakelijk verschil tussen gemengde en vrouwengroepen. Het ligt niet aan de aanwezigheid van mannen maar aan de aan- of afwezigheid van machismo - echter is het toch veelal zo dat vooral mannen daar wat van meebrengen en vrouwen veel minder. Afwezigheid van machismo leidt direct tot zeer grote gezelligheid én veel betere gedachtenwisseling. [...] Ik hoor helemaal niet tot degenen die vinden dat de aparte organisatie in ongemengde groepen een 'fase' was, 'dat was toen'. De leuke vrouwengroepen liepen zo ontzaglijk ver voor op gemengde groepen, qua cultuur en intensiteit en sfeer, ik zou dat meteen weer willen!" (Weia, 2007: e-mail)

Sommigen willen geen tijd besteden aan het overhalen van mannen voor hun feministische strijd:

"Ik kan me niet inbeelden dat ik in een gemengde feministische groep zou zijn. Dat heeft geen zin. Toch heb ik sommige gemengde anarchistische groepen graag, maar niet om te praten over feminisme, het boeit me niet om mannen te overtuigen." (Sapitoverde, 2007: e-mail)

Een aantal van de geïnterviewden zag groepen alleen voor vrouwen enkel als een tijdelijke oplossing, een overgangsfase.

"Separatism is necessary but it's very important that you have a good communication between the separatist group and the surrounding anarchist community. Anarchists should be anarcha-feminists but somehow feminist questions have a tendence to be forgotten and I think that a separatist group could be good, just as it's good to have other branches that can put their focus on other issues. But it's very important that this doesn't create a lot of small communities and that good communication exists

between the groups. [...] There is still patriarchy and a power structure in all of the society that is based on gender. That's why there should be separatism. You have to be sure to discuss the same things in both mixed and non-mixed groups though so no information or ideas get lost." (Louise, 2007: e-mail)

Anarcha-feministen hechten dus veel belang aan het contact blijven houden met de rest van de beweging:

"Women often seek and find power through working together but this also needs to feed back into mixed groups, which takes effort from all involved." (Marianne, 2006: 15)

Separatisme heeft als nadeel dat mannen zich buitengesloten voelen:

"We as a group have always cooperated with men, although in the beginning of the group in 1999 it was girls-only group, and it was idea to be like that as the 1st stage of awaking our conscience of ourselves, of our repression both in society as well as on the hc/punk scene (most girls joining the group came from this scene). [...] Later, [...] we organized series of workshops called Technical Things for Girls, which were girls-only only in theory, but we never «chased away» any guy who wanted to join the workshops. [...] Today, we have one guy in a group, and few of them supporting us a lot, or even cooperating from time to time on some projects. [...] This is [...] nowadays direction of Anfema. We're stressing out that feminism, (and anarchism) are for everybody, and that discriminations are everybody's problem, not only woman's. And being closed for guys to get to know to these ideas, is not helping in struggle, it's only half of the fight. [...] I although can understand the need for woman's separatism as the phase in reaching awareness of repression and how to fight it, but then to use this awareness, to spread it around, to guys as well as to girls. Also, I understand need for girls-only groups like rape and abusing - therapy groups. The fact is that guys who honestly approach us are already aware of patriarchal system of oppression, and they also had to overcome a lot of prejudices connected to feminism, so at least you can do is to support that, and not to discourage it." (Suncana, 2007: e-mail)

Sommige anarcha-feministes staan er een beetje twijfelachtig tegenover, maar respecteren de keuzes en behoeftes van andere vrouwen:

"I was always against separatism. But I thing sometimes women just need to be only between women. I didn't notice any differences in mix and not-mix groups [that I was part of]. But I have heard experiences of other women. And I know that for some of us to be only with women is important thing to express themselves. And it is ok! But I think in anarcha-feminism should be place for men as well." (Goska, 2007: e-mail)

"Ik begrijp dat een groep mensen die elkaar vinden in iets (ook al is dat enkel gebaseerd op gender of huidskleur) samen willen zitten om sterker te worden en het nodig vinden om een niet-gemengde groep te hebben. Dit kan gezond, inspirerend en nodig zijn. Wat mij wel enorm stoort is dat zo'n groep soms de neiging krijgt om zichzelf op te sluiten binnen een bepaald denkkader dat ze juist willen bevechten. Mijn streefdoel is een samenleving waar iedereen vrij is, niet één waar verschillende groepen mensen op basis van objectieve criteria in hun eigen kring blijven en anderen uitsluiten. Het is de bedoeling dat we allemaal onze onderdrukking herkennen en onze gezamenlijke vijanden bevechten." (Emma, 2007: e-mail)

Andere anarcha-feministes vinden het zich afzonderlijk organiseren van vrouwen helemaal geen oplossing. Ze zijn van mening dat er samen meer bereikt kan worden en dat mannen ook last hebben van het patriarchaat en (omgekeerd) seksisme.

"Ik ben even naar een niet-gemengde groep geweest en ik vond het feit dat mannen niet waren toegelaten al seksistisch op zich. [...] Ik vind het helemaal niet nuttig want zo word de kloof nog groter en bevestig je nog maar eens dat "wij vrouwen zijn iets apart"-gevoel. [...] [I]k ben ervan overtuigd dat je seksisme in al zijn vormen samen, met vrouwen én mannen moet aanpakken." Petra, 2007, e-mail)

Uitsluitend samenwerken met vrouwen is bovendien ook problematisch omdat dit de man-vrouwdichotomie in stand houdt.

"[T]here's problem of defining people as 'girls' and 'boys', since none of us feels that we fit into those gender divisions." (Suncana, 2007: e-mail)

Anarcha-feministen willen de traditionele genderverdeling afschaffen en sluiten dus qua ideeën aan bij queer theorie²⁷. Vrouwengroepen moeten daarom in ieder geval open staan voor transgendervrouwen en genderqueers.

BESLUIT

Het doel van mijn scriptie was nagaan wat anarcha-feminisme is, hoe en waarom anarcha-feministen zich op een niet-hiërarchische manier organiseren en hoe zij anarchisme en feminisme hier en nu in de praktijk brengen. Om aan deze doelstelling tegemoet te komen, ben ik begonnen met de begrippen anarchisme, feminisme en anarcha-feminisme uit te leggen en historisch te situeren. Bovendien heb ik de overeenkomsten tussen de theorie en praktijk van anarchisten en feministen gegeven. Non-hiërarchie, gelijkheid en samenwerking blijkt zowel voor anarchisme als voor feminisme (in het verleden) van groot belang. Dit heeft zich ook geuit in de manier van organiseren van beide bewegingen. Daarnaast hebben beiden gebruik gemaakt van directe actiemethoden om hun doelen te bereiken.

Vervolgens heb ik getracht de tekortkomingen volgens anarcha-feministen te schetsen van niet-anarchistisch feminisme en anarchisme zonder feminisme (of manarchisme). Deze tekortkomingen hebben voornamelijk te maken met hiërarchische neigingen die in het hedendaagse anarchisme en feminisme voorkomen. Een groot deel van de hedendaagse feministische beweging is geïnstitutionaliseerd en geprofessionaliseerd. Er is geopteerd voor een meer bureaucratische en hiërarchische aanpak en voor samenwerking met de staat. Anarcha-feministen weigeren om met de staat samen te werken omdat ze deze als "de vijand" zien. Om samen te werken met de staat moet je immers toegevingen doen. Ze preferen om onafhankelijk te werken.

Ook op de anarchistische beweging geven anarcha-feministen kritiek. In theorie is het anarchisme tegen hiërarchieën en tegen seksisme, maar in de praktijk komen er toch hiërarchieën en seksisme voor. Anarcha-feministen wijzen op de machotendenzen die aanwezig zijn in de anarchistische

²⁷ In sommige anarchistische en anarcha-feministische gemeenschappen zijn relatief veel queers en transgenders actief (bijvoorbeeld in Gent en Brussel) en er blijkt een groeiende samenwerking en overlapping van netwerken, maar dit wil niet zeggen dat er helemaal geen homofobie of trans-fobie meer voorkomt.

gemeenschap. Er komen machtsstructuren voor die gebaseerd zijn op verschillen in aanzien en die te maken hebben met het machogedrag. Bovendien worden genderkwesties vaak als minder belangrijk beschouwd vergeleken met andere strijdpunten. Er is nauwelijks aandacht voor vrouwenproblemen die geen prioriteit krijgen en enkel aan vrouwen worden overgelaten. Daarom willen anarcha-feministen een feministisch anarchisme, geen machistisch manarchisme.

Anarcha-feministen kijken dus kritisch naar beide bewegingen en proberen een combinatie van beide theorieën in de praktijk om te zetten. Daarom kiezen ze ervoor om op een niet-hiërarchische manier te organiseren. Eerst heb ik gekeken naar hoe hiërarchische organisaties eruit zien. Aan de hand van bestaande organisatietheorie heb ik niet-hiërarchische anarcha-feministische organisaties gecategoriseerd onder de organische structuren. Ik ben dan verder nagegaan hoe anarcha-feministen niet-hiërarchie in de praktijk brengen in hun collectieven. Het DIY-begrip is hierbij van groot belang omdat het tegelijk autonomie en samenwerking toelaat. Niet-hiërarchisch organiseren doen anarcha-feministen in collectieven en affiniteitsgroepen: kleine groepen zonder leiders en zonder strikte taakverdeling. Consensusbeslissingen worden door iedereen samen genomen en er wordt op toegekeken dat iedereen aan het woord kan komen tijdens discussies of vergaderingen. In plaats van in grote overkoepelende organisaties te werken, zorgen losse netwerken voor samenwerking tussen anarcha-feministische groepen onderling.

Het is niet altijd eenvoudig om in kleine leiderloze groepen informele hiërarchieën en elites te vermijden, zo bleek uit de "structuurloze" feministische groepen uit de tweede feministische golf. Anarcha-feministen proberen in de plaats van officiële hiërarchische structuren als oplossing naar voren te schuiven, er op toe te zien dat informele elites niet ontstaan door bepaalde technieken en niet-hiërarchische structuren toe te passen. Ze hechten veel belang aan niet-hiërarchisch organiseren omdat ze hiermee hun idealen in het hier en nu werkelijk kunnen maken. Niet-hiërarchisch organiseren heeft bovendien positieve gevolgen voor de sfeer en omgang in de groepen en leert de leden om op een respectvolle manier samen te werken met elkaar. Soms vinden anarcha-feministen het nodig om (tijdelijk) enkel met vrouwen samen te werken. Maar vooral de manier waarop er samengewerkt wordt is van belang.

Anarcha-feministen proberen feminisme en anarchisme dichter bij elkaar te brengen omdat ze van mening zijn dat de een niet zonder de ander kan of tenminste alleen niet ver genoeg gaat. Om gelijkheid en vrijheid voor iedereen te bereiken, bouwen ze aan alternatieve gemeenschappen eerder dan de huidige maatschappij te verbeteren. Door niet-hiërarchisch te organiseren brengen anarcha-feministen hun idealen hier en nu in de praktijk.

BIJLAGE 1: Vragenlijst

1. Wat is anarcha-feminisme voor jou? Waarom ben je anarcha-feminist?
2. Is het anarcha-feminisme (als beweging en/of gedachtengoed) volgens jou tegenwoordig nog relevant? Waarom (niet)? Speelt anarcha-feminisme (als beweging en/of gedachtengoed) een rol in je lokale activistische gemeenschap? En in je lokale feministische beweging? Heeft het een invloed op feministische filosofie?
3. Waarom zijn anarcha-feministen volgens jou tegen de staat en verkiezen ze geen samenwerking met de staat (zoals een groot deel van de andere feministen dat tegenwoordig wel doen)? Kan de staat een bondgenoot zijn voor feministen en hen helpen om de situatie voor vrouwen en andere onderdrukte mensen te verbeteren? Waarom (niet)?
4. Welke rol speelt het "do-it-yourself"-concept in het anarcha-feminisme? Heeft "DIY" een invloed op de manier van actievoeren en organiseren van anarchisten en anarcha-feministen? Op welke manier kan het "zelf-iets-doen" een bijdrage leveren aan feministische strijd?
5. Zie je overeenkomsten tussen feministische en anarchistische praktijk en tussen feministische en anarchistische theorie?
6. Is er volgens jou een apart anarcha-feministische strijd nodig binnen het anarchisme? Waarom (niet)?
7. Ben je in de anarchistische beweging/gemeenschap ooit anders behandeld geweest (omwille van vb. je gender, etniciteit/ras, seksuele oriëntatie, leeftijd, uiterlijk, achtergrond...)? Heb je ooit "manarchistische/macho" neigingen in je lokale anarchistische gemeenschap gezien of meegemaakt?
8. Waarom organiseren anarcha-feministen op een niet-hiërarchische manier? Wat zijn volgens jou de voordelen van op een niet-hiërarchische manier organiseren? Zijn er ook nadelen? Is het volgens jou mogelijk om dit niet-hiërarchisch ideaal te bereiken in een groep? Heb je ervaring met bepaalde niet-hiërarchische structuren/technieken/tactieken? Is de manier van organiseren voor jou van belang om een doel te bereiken of is ze ondergeschikt?
9. Wat is je mening over de hedendaagse feministische beweging?
10. In 1970 publiceerde Jo Freeman "The Tyranny of Structurelessness" waarin ze kritiek had op de informele elites en de structuurloosheid van kleine feministische groepen die probeerden/beweerden zich op een niet-hiërarchische manier te organiseren. Heb je ervaring met het ontstaan van informele elites door de structuurloosheid van anarchistische/feministische groepen? Is dit te verhelpen? Hoe denk je over leiderschap en macht/kracht/invloed? Is het per definitie slecht en onvermijdbaar? Is een andere soort van leiderschap en macht/kracht/invloed mogelijk?
11. "Feminism practices what anarchism preaches" is een quote van Lynne Farrow uit 1974 waarmee ze bedoelde dat feministen de anarchistische idealen in de praktijk brachten. Geldt dat nu nog? Of denk je dat anarchisme

vandaag de dag feministische idealen in de praktijk brengt? Hebben de feministische "herstory" en ervaringen uit de vrouwenbeweging een invloed (gehad) op het anarchisme van nu?

12. Er bestaan zeer uiteenlopende strekkingen binnen het feminisme waarvan de standpunten soms lijnrecht tegenover elkaar staan. Denk je dat het mogelijk is om als anarcha-feministische groep voorbij bepaalde verschillen te kijken en met een niet-anarchistische hiërarchisch-georganiseerde groep samen te werken?

13. Zit je of heb je gezeten in anarcha-feministische, feministische of anarchistische organisaties/groepen? Merk je verschillen op in de omgang of de manier van werken en organiseren?

14. Zit je of heb je in niet-gemengde groepen (enkel voor vrouwen vb) gezeten? Wat is/was je ervaring hiermee? Merk je een verschil in omgang en manier van organiseren tussen gemengde en niet gemengde groepen? Is het volgens jou nuttig/nodig om (soms) apart te organiseren? Waarom (niet)?

15. Wil je nog iets kwijt?

BIJLAGE 2: Biografieën van de geïnterviewden

Weia:

Naam (of pseudoniem): Weia Reinboud

Leeftijd: 57

Woonplaats/streek: Utrecht

Gender: V

"Schrijfster, vormgeefster, filosofe, filmmaakster, kunstenaars enzovoort. (Gestudeerd, kortere of langere tijd: sterrenkunde 1 jr, sociologie 6 jr, precisiebankwerken 1/2 jr, computercompositie 1 jr, letterontwerpen 1/2 jr. Zelfstudie: filosofie 20+ jr, veldbiologie 20+ jr.) Via de 'Steungroep vrouwen in technische beroepen' in april 1978 in feministische kringen verzeild en daarin al spoedig in radikale uithoeken. In 1980 drukkerij/uitgeverij Atalanta helpen opzetten."

Emma:

Naam (of pseudoniem): Emma

Leeftijd: 21

Woonplaats/streek: nomade

Gender: meisje

"Direct beginnen met het moeilijkste...Hoe moet ik mezelf nu omschrijven? Door keuzes die ik blijf maken, ziet mijn leven er niet simpel uit. Ik kan geen standaard antwoorden tevoorschijn halen in de trant van "ik studeer dat" of "ik werk daar". Ik blijf zoeken hoe ik mn leven vorm kan geven, met zowenig mogelijk compromissen te moeten maken. Ik weet vooral wat ik niet wil en dat is geleefd worden en mijn leven slijten in een studeerkamer of op kantoor."

Louise:

Naam (of pseudoniem): Louise

Leeftijd: 21

Woonplaats/streek: Brussel, België

Gender: Female

"I was brought up in a middleclasshome in a middlesized town in Sweden. I live in Brussels since a year and a half working with babysitting, looking for new perspectives. I am a vegan and a lesbian. I have been calling myself an anarcha-feminist for 3-4 years."

Suncana:

Naam (of pseudoniem): Suncana

Leeftijd: 27

Woonplaats/streek: Zagreb, Croatia

Gender: F

"My name is Sunchana, I'm 27, living in Zagreb and studying Croatian and Czech languages, working some stupid part-time job, and still having fun☺ I'm a part of the group called AnFemA (AnarchaFeminist Action), which exists, with few breaks, since 1999. In a moment in a group participate 8 people. Other information check on www.anfema.tk"

Ayla:

Naam (of pseudoniem): Ayla

Leeftijd: 19

Woonplaats/streek: boechout - antwerpen

Gender:

Sapitoverde:

Naam (of pseudoniem): sapitoverde

Leeftijd: 25

Woonplaats/streek: Paris

Gender: Fem

"To define myself, I'd say that I feel like "with my ass between two chairs" as we say in French. I'm French-Chilean, bisexual, and an anarchist one foot in this system and one foot trying to build autonomous areas."

Petra:

Naam (of pseudoniem): Petra

Leeftijd: 29

Woonplaats/streek: Heverlee

Gender: vrouw/mama

Goska:

Naam (of pseudoniem): Goska

Leeftijd: 30

Woonplaats/streek: now London, before east Poland

Gender: female

"Participate /co-author in Wiedzma - an anarchy-feminist group started in 1996, guitarist and founder of Fuck finger - grrrl a-fem band 1999-2004"

Erika:

Naam (of pseudoniem): erika

Leeftijd: 26

Woonplaats/streek: italy

Gender: female

"i'm curious, opinioned but tolerant, i'm agnostic, i love reading, discussing, meeting new people, travelling."

Isy:

Name (of pseudoniem): Isy

Leeftijd: 32

Woonplaats/streek: Brighton UK

Gender: female

"I am an anarchist and feminist involved with a variety of volunteer run projects and groups, from vegan mass catering and prisoner support to a libertarian social centre.

I also work with home educated children, and I have been teaching feminist self defence for 8 or so years with the group AVF (Attitude, Voice, Fist). I also do a cartoon based autobiographical zine called Morgenmuffel."

Marianne:

Naam (of pseudoniem): **Marianne**

Leeftijd: 26

Woonplaats/streek: Dublin Ireland

Gender: Female

"I'm an anarchy-feminist, involved in the Rag magazine collective, Seomra Spraoi (local social centre) and Choice Ireland (movement for free safe legal abortion to be available in Ireland, it is illegal at the moment)"

BIJLAGE 3: Anarcha-feministische groepen en projecten

Lijst met een greep uit de bestaande actieve anarcha-feministische collectieven, projecten, evenementen en publicaties in Europa:

Anarcha Feminist Europe mailinglist: opgericht na het Anfemafestival (zie verder) <http://groups.yahoo.com/group/anarchafeministeurope>

Anarcha-feminist Health Brighton Collective: Brits collectief dat zich met gezondheid en gezondheidszorg van en voor vrouwen bezig houdt. <http://www.geocities.com/anarchofeministhealth/>

Anarchafeminist International - AFI: federatie uit Noorwegen <http://www.anarchy.no/anarchy/iaf.html>

Anarchofeministická Skupina: collectief uit Tchechië dat educatieve evenementen, acties en vrouwendagen organiseert en een magazine en folders publiceert. <http://fs8brezna.ecn.cz/>

Anarkakrant: blog door de mensen achter de uitgeverij Atalanta (zie verder) <http://www.at-a-lanta.nl/anarka/krant.html>

Anfema: collectief uit Kroatië dat magazines uitbrengt, een festival (Anfemafest) organiseert en discussies, lezingen en workshops geeft. <http://www.anfema.tk>

Atalanta: anarchistische, ecologische en feministische uitgeverij en schrijfsterscollectief uit Nederland. <http://www.at-a-lanta.nl>

AVF (Attitude, Voice, Fist): zelfverdediging voor vrouwen in Engeland <http://www.avfselfdefence.co.uk>

Bloody Mary: Tschechisch "zine" dat ontstaan is uit de riot grrrrlbeweging <http://bloodymary.blog.cz>

ChaosXgrrlz: Pools creatief hardcorepunk zine <http://www.myspace.com/chaosxgrrlz>

La Choriza: DIY strip/kunstzine uit Frankrijk <http://sapitoverde.canalblog.com/>

Clit Rocket: zine uit Italië geschreven door een zwarte queer feministische kunstenaar <http://www.myspace.com/clitrocket>

Dead End Female Crew: streetartgroep uit Macedonië <http://www.myspace.com/deadendfemalecrew>

Echo Records: DIY-label voor muziekcassettes, zines, strips en handwerk met Hasselt als uitvalsbasis <http://www.echoriot.cjb.net>

Emancypunx: platenlabel en distro met onder andere muziek en magazines; organiseren ook het festival Noc Walpurgii en participeren aan pro-choiceacties en Ladyfests. <http://www.emancypunx.com>

La Eskalera Karakola: feministisch kraakpand en sociaal centrum in Spanje waar ruimte wordt geboden aan verschillende projecten <http://www.sindominio.net/karakola/>

Flapper Gathering: DIY riot grrrrl zine uit België

Feministisch café en gender discussiegroep: in La Barricade in Luik http://www.barricade.be/rubrique.php3?id_rubrique=8

Gouines In Malibu: drietalig politiek queer zine uit Frankrijk <http://ilpleutdesgouines.blogspot.com/>

Hexennacht of **Take Back The Night**: optochten tegen geweld tegen vrouwen in verschillende steden en landen wereldwijd die, niet altijd, maar vaak georganiseerd zijn door anarcha-feministen

Ladies' Room: feministisch kunst- en activisme project uit België dat publieke ruimtes wil innemen, bevrijden of creëren. <http://www.ladiesroom.cjb.net>

Lady Squat: tijdelijke gekraakte autonome zone tijdens Ladyfest Leeds

2007 <http://www.ladysquat.co.uk/>

LoveKills kolektiv: collectief en distro uit Roemenië

Morgenmuffel: zine uit Engeland met vooral autobiografische strips over acties en reizen

Noc Walpurgii: hardcore/punk festival tegen seksisme en homofobie in Polen <http://www.nocwalpurgii.prv.pl/>

Ovary Action: queer feministisch muziekzine en radioshow uit Noorwegen <http://www.radorakel.no/Program/OvaryAction>

Queer Mutiny London: radical anarcho groep <http://www.myspace.com/queermutinylondon>

Radical Cheerleaders BXL (of The Pompom Girls): Brusselse groep die het klassieke cheerleaden gebruikt om tijdens acties, betogingen en festivals hun radicale standpunten op een vrolijke manier te verkondigen. Rc bruxelles@fastmail.fm

Radix: DIY kunst- en stripzine uit België

The Rag: magazine en collectief uit Dublin dat ook activiteiten zoals workshops organiseert. <http://www.ragdublin.org>

Rdece Zore (of Red Dawns): feministisch en queer festival dat jaarlijks plaatsvindt in Slovenië. <http://www2.metelkova.org/rdece/>

Revenge Of The Nerds: zinedistro uit Polen <http://www.revengeofthenerds.bzzz.net/>

Riot Grrrl collectief: creatieve DIY actiegroep uit Hasselt die naast het organiseren van acties en kleine evenementen, ook workshops geven en zines schrijven. <http://www.geocities.com/riotgrrrlcollectief>

Sapho L' Dire: lesbisch-anarcha-feministische radioshow in Brussel <http://users.skynet.be/sapholdire/>

Sister To Sister: Pools queer/lesbisch collectief en distro <http://www.sistertosister.prv.pl/>

Slut Sisters Unity: distro uit Finland

Stockholm Anarcha-feminist Choir: koor uit Zweden dat revolutionaire liedjes zingt

Wiedzma: tegelijk een Pools magazine, collectief en distro voor eigen publicaties en muziek. <http://www.wiedzma.most.org.pl/>

Women's Networking Brighton: mailinglist: womenspace@lists.riseup.net

Enkele internationale projecten en netwerken:

Mujeres Libres: internationale anarcha-feministische mailinglist <http://groups.yahoo.com/group/MujeresLibres>

Anarcha.org: online anarcha-feministisch documentatiecentrum <http://www.anarcha.org>

Grrrlzines.net: online documentatiecentrum en lijst van zines gemaakt door vrouwen en transgenders. <http://www.grrrlzines.net>

Ladyfest: DIY-feministische festivals met onder andere muziek, workshops, lezingen, discussies, films, kunst en acties die ieder jaar sinds 2000 wereldwijd op verschillende plaatsen door verschillende mensen worden georganiseerd. <http://www.ladyfest.org> en <http://www.myspace.com/ladyfesteurope>

Anarchy is Order: documentatieproject dat oude en hedendaagse anarchistische (en sommige feministische) teksten verspreidt en samenbundelt op een CD-rom. <http://www.anarchyisorder.org/>

BIBLIOGRAFIE

Bronnen

E-mailinterviews:

Weia: maart 2007
Emma: maart 2007
Louise: maart 2007
Suncana: maart 2007
sapitoverde: april 2007
Petra: april 2007
Goska: april 2007
Erika: april 2007
Isy: mei 2007
Marianne: mei 2007

Informele gesprekken

Ayla: april 2007

Literatuur

ANARCHAFEMINIST AM*DAM (2002), 'Manarchists - a history lesson' in *Give Me A Break*, 2: 7.
BOOTH, J. (2002), *Comrades and sisters: women and the struggle for liberation*, Londen: Worker's Liberty, 44 p.
BROWN, A. (1989), 'Women's resistance camp. Hunsrück, West Germany' in *Women's Studies International Forum*, 12, 1: 65-73.
BUTLER, C.T., ROTHSTEIN, A. (1987), *On conflict and consensus. A handbook on formal consensus decisionmaking*, <http://www.anarres.org.au/essays/ocac.htm>
CRIMETHINC (2005), *Recipes for disaster: an anarchist cookbook*, Olympia: Crimethinc, 626 p.
CURIOUS GEORGE BRIGADE (2002), *The end of arrogance: decentralization and anarchist organising*, <http://www.infoshop.org/inews/article.php?story=02/08/08/4834233&mode=print>
DE COEN, A. (1993), *Organisatieleer*, Deurne: Mim, 246 p.
DE KEYSER, L. (1996), *Sociaal-Agogische organisatieleer: leren kijken naar organisaties*, Leuven / Apeldoorn: Garant, 124 p.
DE SMIT, K. (2003), *Hoe dol was Dolle Mina? De geschiedenis van de Dolle Mina's in Vlaanderen*, http://www.ethesis.net/dolle_mina/dolle_mina_inhoud.htm
DE WITTE, H., VANBESELAERE, N. (2007), *Inleiding tot de sociale psychologie van organisaties*, Leuven: Acco.
DIERDRE (2006), 'Rape Culture', in *The Rag*, 1, 1: 16-20.
DO OR DIE (1999), *Let Patriarchy burn*, <http://www.eco-action.org/dod/no8/burn.html> (papieren versie: Do or Die nr. 8)
DUNCOMBE, S. (2001), *Notes from Underground Zines and the politics of alternative culture*, Londen, New York: Verso, 248 p.
ENGLART, J., *Collective Organisation*, <http://www.anarres.org.au/essays/>

[amjel.htm](#)

EHRlich, C. (2002), 'Socialism, anarchism and feminism', 41-50 in DARK STAR (ed.), *Quiet Rumous: an anarcha-feminist reader*, Edinburgh en San Francisco: AK Press/Dark Star, 122 p.

FAM (2004), *Feminisme en andersglobalisering*, <http://www.yabasta.be/spip.php?article157>

FARROW, L. (2002), 'Feminism as anarchism', 15-20 in DARK STAR (ed.), *Quiet Rumous: an anarcha-feminist reader*, Edinburgh en San Francisco: AK Press/Dark Star, 122 p.

FIELDS, R.C. (1990), *Anti-mass collectives as anarchist organisation*, <http://www.anarres.org.au/essays/amrf.htm>

FRANCIS (1992), 'Anarchisme en organisatie', 25-31 in LAS (ed.), *Veranderingsstrategieën: enige teksten over anarchisme & strategie*, Tilburg: LAS, 33 p.

FREEMAN, J. (2002), 'The tyranny of structurelessness', 54-61 in DARK STAR (ed.), *Quiet Rumous: an anarcha-feminist reader*, Edinburgh en San Francisco: AK Press/Dark Star, 122 p.

GUÉRIN, D. (1976), *Het Anarchisme*, Amsterdam: Van Gennep, 162 p.

GOLDMAN, E. (2001), *The individual, society and the state*, Londen: In the Spirit of Emma en Active Distribution, 20 p.

HEWITT, N. (1975), 'Anarcho-feminism' in *New Women's Times*, 1, 8: 2-3.

HEYWOOD, A. (2000), *Key concepts in politics*, New York: Palgrave, 281 p.

HOOKS, b. (2000), *Feminist Theory from margin to center*, Cambridge: Sound End Press, 184 p.

IANNELLO, K. P. (1993), 'A Grassroots Approach to Change: anarchist feminism and nonhierarchical organization', 291-230 in DUKE, L. L. (ed.), *Women in politics: outsiders or insiders? A collection of readings*, Englewood Cliffs: Prentice Hall, Simon & Schuster, 307 p.

KOLÁROVÁ, M. (2004), *Gender in Czech anarchist movement*, Praag: Subverse, 26 p. <http://www.csaf.cz/obrazky/gender-czech-anarchism.pdf>

KORNEGGER, P. (2002), 'Anarchism: the feminist connection', 21-31 in DARK STAR (ed.), *Quiet Rumous: an anarcha-feminist reader*, Edinburgh en San Francisco: AK Press/Dark Star, 122 p.

LET IT BE KNOWN (2000), *Introduction* <http://www.cs.ubc.ca/spider/cronauer/zine/issue1/index1.html>

LEVINE, C. (2002), 'The tyranny of tyranny', 63-66 in DARK STAR (ed.), *Quiet Rumous: an anarcha-feminist reader*, Edinburgh en San Francisco: AK Press/Dark Star, 122 p.

MARIANNE (2006), 'Women and Anarchism' in *The Rag*, 1, 1: 13-15.

MCQUISTON, L. (1997), *Suffragettes to she-devils: women's liberation and beyond*, Londen: Phaidon Press, 244 p.

METZ, J. (1998), *Het Gekraakte Ideaal: Seksisme en omgangsvormen binnen radicaal links*, Amsterdam: Ravijn, 148 p.

MICHELSENS, M. (2005), *175 jaar Vrouwen. Gelijkheid en ongelijkheid in België 1830-2005*, Brussel: Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen, 194 p.

MINTZBERG, H. (2006), *Organisatiestructuren*, Brussel: Pearson Education, 332 p.

PÉPÉ (2004), *Anarchy is Order*, [http://www.anarchyisorder.org/Anarchy%20is%20order%20\(manual\).htm](http://www.anarchyisorder.org/Anarchy%20is%20order%20(manual).htm)

POLDERVAART, S. (2002), 'De meerderheid van 'het andere': multiculturalisme, feminisme en affiniteitenpolitiek van 'de' (protest-)beweging' in *Tijdschrift voor genderstudies*, 3: 34-47.

POLDERVAART, S. (2005), 'Pleidooi voor politieke participatie plus' in

Lover, 3: 15

- POLDERVAART, S. (2006), *The utopian politics of feminist alterglobalisation groups: the importance of everyday life-politics and personal change for utopian practices*, http://www2.fmg.uva.nl/assr/workingpapers/documents/ASSR-WP0601_000.pdf
- REINBOUD, W. (2004), 'Anarcho anarcha anarka' in *De As*, 145: 31-35.
- REYNIERS, A. (1982), 'Anarcha-feminisme' in *Lilith*, 21: 22-24.
- ROSA (2002), *factsheet nr. 14: Feminisme en feministische stromingen*, <http://www.rosadoc.be/site/nieuw/pdf/factsheets/nrl4.pdf>
- STEKELENBURG, N. V., EVERSON, F. (1980), 'Anarcha-feminisme in Nederland 'Je kunt jezelf niet bevrijden met niet-bevrijdende middelen'' in *Opzij*, 6: 42-44.
- THOMAS, J.E. (1999), '"Everything about us is feminist". The significance of ideology in organizational change' in *Gender & Society*, 13, 1: 101-119.
- VANDERPYL, J. (2004), *Aspiring for unity and equality: dynamics of conflicts and change in the 'by women for women' service groups, Aotearoa/New Zealand (1970-1999)*, <http://researchspace.auckland.ac.nz/bitstream/2292/87/8/02whole.pdf>
- VEGA, L. M. (1983), *Affiniteitsgroepen*, Utrecht: De Spreeuw, p.
- WIERSMA, R. (1992), 'Dertien vaak gehoorde weerstanden tegen individuele veranderingen', 12-14 in LAS (ed.), *Veranderingsstrategieën: enige teksten over anarchisme & strategie*, Tilburg: LAS, 33 p.

AFBEELDINGEN

illustratie: coverillustratie	1	
illustratie: anarcha-feministisch logo	3	
illustratie: anarcha-feministjes op een rij		
5	en	64
illustratie: anarchielogo	1	0
illustratie: black grrrl power	1	4
illustratie: 21 ^{ste} eeuwse Dolle Mina's	1	6
illustratie: cartoon feministen	1	9
illustratie: cartoon manarchists at work	2	6
illustratie: cover van Flapper Gathering zine nr. 6	4	2
illustratie: sisters	5	1
foto: Ladies' Room workshop over zines (Hasselt, 2006)	3	7
foto: riot grrrl picknick (Hasselt, 2004)	4	8
figuur 1: hiërarchische organisatiestructuur	3	1
figuur 2: structuur van Mitzberg	3	1
figuur 3: mechanistische structuur en organische structuur	3	2
figuur 4: anarcha-feministische organisatiestructuur	3	3

Alle illustraties, figuren en foto's zijn gemaakt door Nina Nijsten, behalve figuur 3: afkomstig uit DE WITTE, H., VANBESELAERE, N. (2007), *Inleiding tot de sociale psychologie van organisaties*, p.3, Leuven: Acco.